

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

Spravedlivá obec u Platóna

Bc. Jakub Kutílek

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Spravedlivá obec u Platóna vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Jakub Kutílek

Obsah

Úvod	1
1. Úvodní hledání spravedlnosti	1
2. Athénská demokracie (stručný historický náhled)	5
3. Platónův Sokrates a Sokratův Platón	8
4. Aristokratická obec dobrých vládců (nejlepší utopická obec)	9
5. Horší zřízení; jejich odlišnosti a postupný úpadek projevující se změnou k horšímu zřízení v kontextu spravedlnosti jako ideje	16
5.1. Timokracie	16
5.2. Oligarchie	17
5.3. Demokracie I.	20
5.4. Vznik nového zřízení úpadkem předchozího	21
5.5. Demokracie II.	23
5.6. Básnictví a jeho vliv na utváření lidských povah i formování zřízení	27
5.7. Spravedlnost kvůli sobě samé	29
5.8. Erót	30
5.9. Přejchod od demokracie k tyranidě	31
5.10. Tyranida	34
5.10.1. Paralela s dnešní politickou kulturou	34
6. Interpretace Platóna založená na ideologii tzv. liberalismu a za účelem její obhajoby (L. Strauss)	37
7. Realistická interpretace Platóna (Fr. Novotný)	39
8. Alegorie o jeskyni	47
9. Počátky logiky	51
10. Idea dobra	53
11. Filozof jako vládce	53
12. Principy současného pozitivního práva	55
13. Nemožnost realizace dokonalé obce	56
14. Nauka o ideách	58
14.1. Materiální ohnisko Ústavy ČR jako vyjádření určité idey	58
Závěr	60

Na tomto místě bych rád poděkoval panu doc. JUDr. Františku Cvrčkovi, CSc. za jeho vedení této práce a zejména za jeho cenné poznámky, připomínky a rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat.

Úvod

Aby pozitivní právo bylo co nejvíce spravedlivé, měl by zákonodárce, ale nejenom on, ale obecně každý právník, mít jakousi představu o tom, co je to spravedlnost a jak ji nalézat. Spravedlnost, jakožto nanejvýš abstraktní pojem, může být a také často je, jak pro právníky tak tím spíš pro neprávníky, něco rozličného, něco co vzbuzuje vášně, protože pohledy na jednu a tu samou věc, se při otázce co je spravedlnost, mohou velmi lišit. Jak se tedy pokusit co nejlépe a nejlépeji odpovídat na onu otázku? Co je spravedlnost? Odpověď na tuto otázku nutno hledat u někoho opravdu moudrého a chytrého, kdesi na začátku u zrodu naší dnešní civilizace, u jednoho z největších (ne-li vůbec největšího) myslitelů všech dob, u Platóna. Vždyť přeci, podle známého výroku A. N. Whiteheada, „jsou dějiny evropské filozofie pouze poznámkami k Platónovi“.

Cílem této práce by mělo být se blíže seznámit s Platonovými dvěma nejznámějšími politickými spisy *Ústavou* a *Zákony* a pokusit se, alespoň trochu, proniknout do světa Platonových idejí a jsoucen, ve kterých by se měla ona spravedlnost ukrývat. Spravedlnost bude hledána jak v různých typech zřízení obce, tak také v duši jednotlivce. Obec je totiž, podle Platóna, odrazem toho, kdo jí vládne.

1. Úvodní hledání spravedlnosti

Při hledání spravedlnosti v obci vyšel Platonův Sokrates od předpokladu, že řádně založená obec je dobrá; dobrá je, když je moudrá, statečná, rozumná a spravedlivá. Její moudrost představují vládcové, statečnost jejich pomocníci, vojáci, rozumnost záleží ve svorném uznání všech občanů, že vládnout mají lepší; spravedlnost je obsažena v tom, co bylo již dříve žádáno, že každý stav v obci koná své dílo a neoddává se mnohodělnosti.¹

Platon se odlišoval svým osobitým způsobem od některých složek řecké vzdělanosti, ale v jedné věci zůstal Řekem klasického věku, tím byl jeho samozřejmý zájem o *polis*, neboli o obec, jak je toto řecké slovo do češtiny překládáno. Polis byla v Platonově době větším městem s okolním venkovským územím se všemi znaky svébytnosti a samostatnosti, jak je v dnešní době,

¹NOVOTNÝ, František. *O Platónovi*. V Praze: Jan Laichter, 1948. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, kn. 77.s.167

pomineme-li mezinárodní a zejména evropské právo, známe u státu. Takovým městským státem byly i Athény.²

Pro Platonovo myšlení je příznačné, že slovem „politický“ rozumí něco více, než v jakém smyslu ho obvykle užíváme my. Úzké spojení a vzájemná souvztažnost mezi obcí a jednotlivcem jsou základními předpoklady Platonova politického myšlení, které je charakteristické tím, že obec, stejně tak jako jednotlivec, jsou mravní osobnosti, subjektem mravnosti.³

Každý jednotlivec má v sobě, ve svém vnitřním životě jakousi ústavu a stejně tak i obec, jako jednota, má znaky jednotlivého člověka. Stejně druhy dobrosti, které v sobě má mít jednotlivec, má mít i obec, a to poměrně ke své velikosti, ve velkém množství. V *Ústavě* tak Platonův Sokrates navrhuje, aby byla pozorována obec, protože v ní se podle jeho mínění nalezne spravedlnost ve větším měřítku než u jednotlivce.⁴

Obec, jestliže má být mravní osobností, by měla být vnitřně sjednocena a ustálena. Každá z Platonovy ústavy je jiná, má jiný hlas, jakoby to byli živí tvorové. Některé jsou výrazné, jiné méně. Nejméně výrazné osobitosti má podle Platona ústava demokratická, a to z toho důvodu, že v sobě chová všechny druhy ústav. Demokratická obec pak žije rozmařile a je jí souzeno bez konce střídání tyranidy, oligarchie a demokracie.⁵

Průměrný člověk nemá podle Platonova mínění podmínky, aby mohl bez náležitě zřízené politické pospolitosti hospodářsky a tím spíš ani mravně žít. Mravně dokáže sám o sobě žít pouze takový jednotlivec, v jehož duši má vládu, nad žádostmi a city, rozum. Protože málokdo v obci je schopen řídit své konání a jednání rozumem, potřebuje taková obec, aby byl zevně dosazen rozumný vládce, který bude vládnout.⁶ Potom i nerozumný občan dokáže určitou rozumnost tím, že se nechá ovládat rozumným vládcem, který ví lépe než občan, co je v jeho zájmu i v zájmu obce.

Nejlepším způsobem vlády je přesvědčování, tedy nikoliv násilí. V takovém případě je nutným předpokladem vlády rozum. S touto představou

²NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.543

³NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.543

⁴NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.544

⁵PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.320, 557 C

⁶PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 364, 590 E

navrhuje Sokrates v *Ústavě* obraz dokonalé obce, ve které vládne rozum prostřednictvím filozofů. Tito filozofové jako králové předjímají ideál osvíceného absolutismu. Ideál Platonova politika, krále, vytváří jednotu ze složek různé jakosti. Společnost je tvořena různými lidmi různých povah, které musí, má-li být vládce dobrým, přimět nenásilnou cestou k součinnosti. Správná ústava je potom tam, kde jsou opravdoví vládcové, kteří dělají obec z horší lepší.⁷

Nejsprávnější je ta ústava, kde vládne jeden nebo více královských mužů. Ti jsou schopni vládnout spravedlivě. Ostatní ústavy jsou pouze napodobeninami této jedné nejlepší. Tyto ostatní, aby byly schopny zachovávat nějaký řád, musejí používat zákonů. Takový stav je druhý nejlepší a druhý nejsprávnější. Platon měl zkušenosti z let 367-366 př.n.l., kdy byl pozván do Syrakus, aby byl rádcem mladého panovníka Dionysia. Z této doby si odnesl trpké zkušenosti, které značně zmenšily jeho naději, že by snad bylo možné uskutečnit spojení filozofie a vlády v některé obci. Vláda dokonalých vládců mu zůstala ideálem, ale pro praktické řízení obce nabyly významu zákony.⁸

Platonovo myšlení prošlo určitým vývojem, který je patrný na proměně názoru, který nejprve v *Politiku*^{294 A} spočíval v tom, že „ke královskému umění náleží jistým způsobem umění zákonodárné; avšak nejlepší je, aby neměly moc zákony, nýbrž královský muž nadaný moudrostí“. Naproti tomu v *Zákonech*^{4, 715 D}, Platonově pozdějším díle je myšlenka, že „takové obci, v které je zákon podroben libovůli a neplatí, vidím připravenu jistou zkázu; kde však je zákon neomezeným pánem vládnoucích a kde jsou vladaři sluhy zákonů, tam spatřuji záchranu a uskutečňování všelijakých dober, která dali bohové obcím.“⁹

Člověk, je – li mu dána neomezená moc, není schopný, přestože k tomu v dosavadním životě měl ty nejlepší předpoklady, ze samé podstaty vlastní lidské přirozenosti nenaplnovat se zpupností a nespravedlností. Proto je nutné a v zájmu všech, aby místo lidí vládly zákony, respektive, aby lidé vládli prostřednictvím zákonů, které omezují jejich rozhodování a jednání.

Platon v *Zákonech* v 10. Knize řešil problém *nomos – fysis*. Do té doby převládal sofistický zastávaný názor spočívající v tom, že příroda je přirozená a neměnná, zatímco zákon je libovůle těch, kdo ho přijímají, což se odvíjí od toho,

⁷NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.546-547

⁸NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.548

⁹PLATÓN. *Zákony*. Čtvrté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-214-1. s. 111, 715 D

který národ a na jakém místě zákon přijímá. To je jistě pravda, Platon však v zákonu našel nadosobní absolutnost, našel v něm projev rozumu a ducha.¹⁰

Platon znal také pojem „nepsaný zákon“, a to v souvislosti s kritikou demokratického zřízení, kterou líčí v *Ústavě* 8, 563 D „občané v demokratické obci nedbají zákonů ani psaných ani nepsaných, jen aby vůbec nad sebou neměli žádného pána“, když psaným zákonem je zde na mysli zákon lidský a zákonem nepsaným zákon božský.¹¹

V Platonově myšlení o spravedlivé obci, které vládne opravdový panovník prostý soukromým zájmům a hledící na zájem obecný, se projevují a ukazují různá úskalí toho, jak je veřejný život komplikovaný, což vyplývá z různosti povah jednotlivých lidí a jejich zájmů.

V *Zákonech* je rozvíjena myšlenka o vládě zákona, protože člověk je z povahy své přirozenosti nedokonalý. Je tedy lepší dát přednost alespoň nějaké jistotě, kterou představuje zákon, než se domnívat, že je možné, že se vyskytne takový člověk, který bude božím údělem nadán schopností a dovede si rozumem osvojit správné zásady, že nebude třeba díky jeho schopnostem zapotřebí zákonů. Na druhou stranu by bylo, podle Platonova přesvědčení, lépe pro obecné blaho, kdyby se objevil někdo opravdu schopný a rozumný. „Neboť žádný zákon a žádný řád není lepší než vědění a je proti právu, aby rozum byl něčím poddaným a otrokem, nýbrž má být vládcem všeho, jestliže je podle své přirozenosti opravdový a skutečně svobodný“.¹² Člověk však často rozum postrádá, což je důvodem i toho, že v současné době dochází k přeregulovanosti právního řádu. Čím vyspělejší je společnost v morálním smyslu, tím méně právních norem je zapotřebí.

Platon se prostřednictvím Athéňana v *Zákonech* svou filozofií zasadil o velký přínos do zákonodárství tím, že začal předepisovat úvody k zákonům. Platon v době před napsáním *Zákonů* pracoval společně s Dionysiosem II na zákoníku pro některou sicilskou obec, kterou chtěl Dionysios II znovu zřídit. Vedle

¹⁰NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.550

¹¹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1., s.328, 563 d

¹²PLATÓN. *Zákony*. Čtvrté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-214-1. s. 279, 875 b

konkrétních zákazů, příkazů a trestních sankcí jeho zákonů se jeví jeho úvody složkami vsutku teoretickými.¹³

Dvě Platonova nejznámější politická díla, *Ústava* a *Zákony* jsou úvahami nad životem v obci. Najdeme zde vzájemné shody i rozdíly. V této práci více čerpám a věnuji se *Ústavě*, která je přece jenom ještě o něco známější než *Zákony*. Ve všech Platonových politických spisech převládá význam etický nad věcmi, kterými se dnes zabývá ekonomie nebo sociologie. Etika se tu projevuje prostřednictvím vyššího vědění a za jeho pomoci nalézání dobrosti v obci i v životě jednotlivce. Při budování obce Platon odhaluje nutnost a zejména výhodnost dělby lidské práce v obci, ze které díky její efektivnosti a v konečném důsledku i hospodárnosti mají výhody všichni občané.

Dělba práce ale samozřejmě není to jediné, co Platon považoval pro dobře fungující obec za důležité. Důležitá je také zeměpisná poloha obce, topografické podmínky, klimatické poměry a způsob výživy.¹⁴

V *Ústavě* Platon zakládá sociální zásady, které spočívají v míře solidarity bohatých s chudými a v uměřenosti bohatých v jejich žádostech. Tyto zásady jsou založeny na myšlence, že v dokonalé obci nemá být ani bohatství ani chudoba; „neboť jedno způsobuje rozmařilost, zahálku a novotářství, druhé pak vedle novotářství sprostotu a zločinnost“¹⁵ Bohatí tedy nesmí být příliš bohatými a chudí nesmí být zase příliš chudými. Obojí, tedy bohatství i chudoba, pokud je bohatství příliš veliké a chudoba neúnosná, jsou příčinami společenských nepokojů vedoucích v konečném důsledku až k vynuceným, třeba i násilím, změnám společenských poměrů. Toho si byl Platon velmi dobře vědom, a proto zkonstruoval jeho imaginární dokonalou komunistickou obec prostou chudoby i bohatství. Některými pozdějšími kritiky jeho díla je tak považován za zakladatele totalitních režimů. Tomuto tématu se budu věnovat dále v této diplomové práci.

2. Athénská demokracie (stručný historický přehled)

Platón žil v době, kdy athénská demokracie procházela krizí, tedy v době, která svými nedostatky nutila Platóna přemýšlet a uvažovat nad koncepcí spravedlivé obce.

¹³NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8.s.556

¹⁴PLATÓN. *Zákony*. Čtvrté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-214-1. s. 144, 747 d

¹⁵PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.,s.157, 422a

Athénská demokracie vzniká v průběhu 6.–5.st. př.n.l.. Nebyla zde žádná politická teorie na základě, které se rozvíjelo demokratické zřízení. První velká změna, která vedla k novým formám politického myšlení, vzešla z krize, která zasáhla všechny Řeky, z krize aristokratického světa. Krize vedla ke zhoršení sociálního postavení širokých vrstev obyvatelstva, a to vedlo k sociálním nepokojům. V Athénách si zvolili neobvyklý způsob řešení krize, jímž byly Solónovy reformy.¹⁶

Solón se snažil o to, aby v Athénách vládly, jako dříve, zákony. K tomu bylo podle něj zapotřebí, aby dílem zotročení rolníci opět disponovali vlastní osobou a mohli se volně stěhovat. S tím souviselo i to, aby všichni boje schopní muži získali do budoucna volební právo. Solón stál mezi dvěma znesvářenými stranami, které se snažil znovu dovést k názorové shodě. Za tím účelem, aby mohli mít tito muži volební právo, rozdělil obyvatelstvo do majetkových s čímž tak třída hoplitů se mohla účastnit veřejného života prostřednictvím pasivního volebního práva.¹⁷

Nosnou silou celého Solónova zákonodárství je představa politické zodpovědnosti jednotlivce za obec. Tuto myšlenku upravil a zakotvil v četných zákonech. Z ničeho jiného neplyne více politická atmosféra doby než z této myšlenky. Zákon se tak stal nástrojem sloužícím stanovování a proměňování společenského uspořádání. Se společenským řádem bylo možno volně nakládat. Solón nastartoval a aktivoval politické klima, vytvořil představu účasti na celku a položil základy toho, že se každý cítil oprávněn věnovat se politickým záležitostem.¹⁸

Po vyhnání Peisistratovců, což byla vláda tyranidy, stáli aristokraté tváří v tvář „množství“ sebevědomých hoplitů, kteří se osvědčili v boji. Sami aristokraté v rámci vzájemného soupeření o politický vliv a ve snaze odstranit politického protivníka prosadili změny, které v důsledku vedly k oslabení jejich politického vlivu. Vykopali si tak sami vlastní hrob. Ostrakismos a určování archontů losem rozrušily politickou moc soustředěnou v rukou jedné osoby.¹⁹

¹⁶BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6. s.56

¹⁷BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6. s.57

¹⁸BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6. s.58

¹⁹BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6. s.60

Efiáltés r. 462-461 př.n.l. odňal areopagu kontrolu úředníků a přenesl ji na porotní soudy a lidová shromáždění. To byl poslední krok k athénské demokracii. Po Athéňanech žádný jiný stát se svou vládou takto nezacházel.²⁰

Athénská demokracie je ve velké míře dílem různých nahodilostí, mezi než můžeme počítat charakter athénské tyranidy a sepětí v důsledku válek proti Peršanům s vnitřními rozmíškami. Základem pro Athénskou demokracii byl Solón, jenž obě velké skupiny – aristokracii a rolníky – které proti sobě stály plny nenávisti, se pokusil usmířit výchovou lidí ke společné odpovědnosti.²¹

Kleisthenés dokázal soustředit rozlehlou oblast v jednu polis. Attika – to byly Athény. Bez jednoty venkova a města by nebyla myslitelná ona politická dynamika lidu, která vedla k demokracii.²²

Mezi roky 462-461 př.n.l. a 322 př.n.l. došlo ke dvěma oligarchickým převratům, a to v letech 411 a 403 př.n.l.. V obou případech však byla po několika měsících opět obnovena demokracie ve více méně původní podobě. Vznik demokracie nebyl důsledkem vědomého prosazování určité politické myšlenky, ale nezamýšleným vedlejším produktem několika dílčích institucionálních reforem, jejichž provedení nebylo motivováno cílevědomou snahou o zavedení demokratického státního zřízení. Vzniku demokracie nepředcházela žádná politická diskuse o politickém uspořádání, šlo o výsledek specifického historického vývoje.²³

Nebude jistě od věci, když na tomto místě budu citovat Thomase Hobbesa, který roku 1628 těmito úchvatnými, mrazivými větami shrnul Thúkídídovo líčení rozpadu athénské demokracie:²⁴

„Vyslovit nějakou dobrou, celému spolku užitečnou radu a přitom neupadnout u lidí v nemilost bylo tehdy nemožné. O své moci a o tom, že jsou schopni být ve všem úspěšní, měli totiž tito mužové tak vysoké mínění, že strhávali lidová shromáždění na svou stranu a byli pokládáni za moudré a celému společenství prospěšné, což je vrhalo do těch nejnebezpečnějších a nejzoufalejších podniků. Kdo přišel se střídou, uvážlivou radou, ten byl naopak považován za

²⁰BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6. s.61

²¹BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6. s.63

²²BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6. s.64

²³BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6. s.65

²⁴BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava: biografie*. Praha: Beta, 2007. Knihy, které otráslý světem. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 192

z babělce nebo za člověka, který nic nechápe nebo je chce očernit. A není divu, protože přílišný úspěch (na nějž byli po mnoho let zvyklí) způsobuje, že se lidé zamilují sami do sebe, a pak je jim zatěžko poslechnout toho, kdo jim radí, aby do sebe byli zamilováni méně. U skupiny to platí ještě mnohem víc než u jedince. Člověk, který věci v duchu promýšlí, se totiž nestydí sám sobě přiznat, že se něčeho obává, a potom může svou věc tím spíše přivést ke zdárnému konci; zato při veřejných poradách se lidé ke strachu (který většinou radí dobře, ale nebývá to nic platné) před ostatními otevřeně přiznají jen zřídka nebo nikdy. A tak Athéňany, kteří si mysleli, že mohou být ve všem úspěšní, přiměli špatní lidé a lichotníci k tomu, aby se vrhli střemhlav do věcí, jež je nakonec zničily, a lidé dobří se tomu čelit buď neodvážili, nebo když se odvážili, obrátilo se to proti nim.“

Toto Hobbesovo líčení rozpadu athénské demokracie můžeme zobecnit na celé dějiny západní civilizace. Nejenom Athény a celý starověký svět považovaný mnohými za dosud nepřekonaný vrchol lidské civilizace doplatily na prostou přirozenost člověka a jeho povahové vlastnosti, jež jsou většinové společnosti vlastnější a bližší než ony ctnosti, o kterých Platón často Sokratovými ústy hovořil.

„Jakkoli peníze nevznikly původně pro potřeby směny, v průběhu času se staly výsadním nástrojem obchodu. Athénský obchod se začal rozvíjet v šestém století. Solón podle tradice zavedl reformu měr a vah a nechal stanovit nový etalon mincí. Výstavba vojenského, ale také obchodního přístavu Peiraiea, vybudování silného námořního loďstva, nadvláda Athén nad egejskými městy po skončení perských válek, to vše činilo z Peiraiea jakousi křižovatkou směny v oblasti Středozemního moře.“²⁵

Demokracie v Athénách se nerozpadla proto, že byla demokracií, ale protože ji došly peníze, které dřela ze spojenců, protože vedla válku a protože byla v zásadě moc úspěšná.

3. Platónův Sokrates a Sokratův Platón

Jestli Platón hovořil Sokratovými ústy, či ústy někoho jiného z účastníků debaty nebo zastával jiný názor nevyřčený v Ústavě, nemůžeme s určitostí vědět. Při čtení Ústavy Platóna nikdy neslyšíme. V žádném z jeho dialogů se nikdy

²⁵VERNANT, Jean-Pierre, ed. *Řecký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2005. Člověk a jeho svět (Vyšehrad). ISBN 80-7021-731-6. s. 38-39

nestane, aby Platón něco řekl. Z dialogů tedy nemůžeme poznat, co si Platón myslel.²⁶ Takový závěr by byl platný v tom případě, že by každý nevěděl, že Platonovým mluvčím *par excellence* je Sókratés. Sókratés je ale také dobře znám svou ironií. Pokud je někdo ironický, nemůžeme vědět, jestli to, co říká myslí vážně nebo nevážně. Mohlo by tedy platit, že Platón, stejně jako Sókratés, mistr vědění nevědění, netvrdil nic, tj. že neměl žádné učení? Takový závěr by bylo nutné odmítnout. V dialozích je ukryta sama nauka, to, jak by měl člověk žít, aby se mu žilo co nejpříjemněji. Dialogy nám tedy říkají: žij, jak ti Sókratés říká, abys žil; žij, jak tě Sókratés učí žít.²⁷

4. Aristokratická obec dobrých vládců

Platonova *Ústavavychází* od předpokladu, že nejdůležitější je, aby vládli ti skutečně nejlepší. Do jaké míry je tento předpoklad naplňován se pak odráží v dobrosti či špatnosti obce. Vládnu – li ti skutečně nejlepší, prospívá to celé obci. Hlavním problémem, který plyne z požadavku na vládu nejlepších je jaké zvolit metody výchovy dětí, aby bylo možné brzy rozpoznat jejich schopnosti a nadání pro filozofii, neboť těmi, kdo mají vládnout, jsou filozofové, nejlepší.

Platonovo konstruování dokonalé obce začíná na zelené louce. Vychází z původního, neboli přirozeného stavu, kdy byl člověk, aby přežil a dokázal být soběstačný, nucen se začít sdružovat ve společenství. Tato společenství se postupně zvětšovala a rostla. Tím začala vznikat dělba práce, protože potřeby jednotlivců stávaly se rozmanitější. K obstarání základních potřeb, které byly stabilně zajištěny, přibývaly další, které člověku zpříjemňovaly život. S přibývajícím množstvím činností nebo prací, které člověk vykonával, postupně, protože začaly vznikat majetkové rozdíly mezi lidmi, se vyčleňovaly společenské třídy. Obec bohatne a zvětšuje se, až nemá pro svůj rozvoj dalšího území, a proto musí své území zvětšovat na úkor jiných obcí. To vede k potřebě vzniku armády neboli stavu strážců.

Obec je od tohoto okamžiku, kdy dojde ke vzniku vyšších stavů, obcí ve které jsou její obyvatelé rozděleni do tříd. Nejnižší třída jsou dělníci, kteří se starají o výrobu potravy, oblečení a dalších potřebných věcí. Platon si velmi dobře uvědomoval, že lidé se nespokojí pouze s tím, že nemají hlad, ani žízeň a že mají

²⁶STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 58

²⁷STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 59

teplo. Obec se musí nutně zvětšovat a produkovat čím dál větší množství dalších věcí, které lidem zpříjemňují život. Potřeby zvětšující se obce jsou nekonečné a důsledkem pak absurdní stav, který známe z naší současnosti, a to potřeba potřeb, která se v nás neustále snaží vyvolávat dojem, že něco potřebujeme, že si musíme něco kupovat.

Vyšší třídou jsou již zmínění strážcové a tou nejvyšší jsou pak vládcí, přičemž strážci jsou mladší než vládcové. Strážci s přibývajícím věkem a zkušenostmi se dostávají na místa vládců a vysloužilé nahrazují. Strážce má mít povahu obdobnou, jakou má pes, protože pes je k lidem, které zná přátelský a ochránářský, naopak k lidem, které nezná je nedůvěřivý. Strážce musí mít zároveň výbušnou i klidnou povahu, a to právě podle toho s kým přichází do styku. Na vzdělání, schopnost učení, músické i gymnastické schopnosti je u strážců kladen velký důraz.

Důležité je, že se nejedná o žádnou neprostupnost mezi jednotlivými třídami, nejedná se o rodové ani rasové kasty. Příslušnost je určována podle schopností daného jednotlivce. Platon se velmi podrobně zabývá plozením dětí, tím, jací rodiče mají mít potomky tak, aby se rodily ty nejlepší děti.

Z rozdělení příslušníků obce do stavů vyplývá spravedlnost, která je předmětem Platonova hledání v *Ústavě*. Spravedlnost obce totiž záleží v tom, aby každý stav a každý občan konal své dílo, ke kterému je svou přirozeností nejschopnější, a neoddával se mnohodělnosti.²⁸

Velmi důležité tedy je, aby byl každý v obci srozuměn se svým postavením a nepřeceňoval nebo naopak nepodceňoval své schopnosti. Toho je samozřejmě velmi těžké dosáhnout. Možná v případě malé obce, s počtem občanů podle Platonova výpočtu pět tisíc dvacet lidí, by to možné bylo.

Vládcí potřebují ke svému úkolu moudrost, moc a zájem o obec, neboli vzdělání, autoritu a vlastenectví.²⁹ Nutným předpokladem je to, že dobrý vládce musí pokládat prospěch obce za prospěch svůj vlastní. Musí se tedy ztotožnit s celkem a nedbat soukromého zájmu, anebo lépe, soukromý zájem spatřovat v zájmu veřejném. Obec je v Platonově filozofii přirovnávána k člověku jako jedinci. Vládcové tak představují její rozum, stejně jako nejvyšší složkou lidské

²⁸NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.559

²⁹NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.560

duše je rozum. Strážcové představují prostřední část lidské duše, kterou je ctižádostivost projevoována statečností.

Vládci mají být filozofové, protože ti jsou schopni, jakožto milovníci moudrosti, opravdového poznání. Filozofové jsou milovníci moudrosti a vědění. Jsou to lidé schopní poznáním „se dotýkat“ pravého jsoučna, stále téhož a neproměnného, nefilozofové pak ti, kteří toho nejsou schopni, nýbrž bloudí v oblasti množství a proměnlivosti.³⁰

Platonovi záleží zejména na vlastnostech vládců. Není důležité, jestli bude jeden nebo jich bude víc. Důležité jsou schopnosti a vlastnosti. Musí umět dobře záměrně působit na ovládané, zejména také výchovně. Nazýváme-li tyto nejlepší filozofy, můžeme o nich stejně také říci, že to jsou „přátelé moudrosti“ nebo „vzdělanci“. Jsou to ti z „obyvatelů jeskyně“, kteří dokázali vyjít na denní světlo.³¹

Platon, v případě, že by vládli filozofové, pokládá za zbytečné, aby byly zákonem upravovány všemožné případy, které by mohly někdy v praktickém denním životě nastat. Týká se to zejména předpisů obchodních a živnostenských, osobní bezpečnosti, soudnictví, tržního řádu, policejního řádu apod. „neboť většinu z toho, co by bylo třeba zákonem stanovit, naleznou asi snadno sami“.³²

Platon zde uvažuje nad otázkou potřeby regulace a její míry, která je odvislá od stavu vývoje společnosti. Vyvinutá společnost, která má osvojeny a hluboko po několik generací zakořeněny morální normy, nepotřebuje regulaci normami právními ve velké míře, ale stačí míra přiměřená tak, aby nebyly zbytečně regulovány ty vztahy, které třeba regulovat není. Čím rozumnější člověk je, tím více každodenních konfliktů v běžném denním životě odpadá. Tak např. pokud bychom dnes byli lépe jako společnost morálně a rozumově vyspělí, nebylo by třeba, aby občanský zákoník pamatoval na různé situace vznikající v rámci sousedských vztahů.

Platonova obec, aby se mohla stát dokonalou, musí jít za hranici absurdity. Vše se tak podřizuje, stejně jako v jakékoliv jiné tehdejší řecké obci, veřejnému zájmu. To ostatně tvrdili všichni Řekové, že obec je vždy primární.

³⁰PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.,s.233, 484b

³¹NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.562

³²PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.,s.161, 425e

Nejbizarnější je úprava poměrů ve třídě strážců. Styky mužů se ženami jsou řízeny tak, aby se rodily ty nejlepší děti. Je stanoven věk, od kolika do kolika let může mít muž i žena děti. Strážcové nesmějí mít soukromého majetku ani rodinného života. Placeni jsou pak za svoje služby obci v naturáliích. Dítě narozené z volného vztahu, tedy takové, které se narodilo například páru, který podle zákona spolu mít dítě nesmí, nemůže zůstat naživu. Zákonné děti jsou potom ihned po narození odebírány a zanášeny do ústavu pro chov novorozenců.³³

Tato přísná pravidla a absolutní odstranění soukromého vlastnictví ve třídě strážců mají své důvody. Prvním důvodem je, aby byli strážcové ochráněni od soukromého obohacování, aby je touha po bohatství neodvracela od jejich služby pro obec a její blaho. Kdyby se strážcové nechali unést touhou po bohatství, stávali by se pro ty, které mají ochraňovat, nepřáteli.³⁴

Platon touto myšlenkou absolutního komunismu dokazuje svoje přesvědčení o přirozenosti člověka, která spočívá v tom, že se člověk nechává snadno ovládnout touhou po bohatství, ocitne-li se v pozici, z jaké by na něho mohl snadno dosáhnout.

Druhým důvodem zavedení Platonova absolutního komunismu je to, aby byli lidé sbratřováni, aby újmu, kterou pocítí jeden, pocítil stejně tak i druhý. Měli obec fungovat jako společenství co nejlépe je potřeba, aby byli lidé mezi sebou navzájem přáteli. Lidé se mají družiti, nemají se straniti ostatních.³⁵ Dobrým příkladem toho, že jednota kolektivu a vzájemné přátelství může fungovat lépe než individuální zájmy každého jedince, které se od sebe navzájem liší, jsou v naší době kolektivní sporty.

Platonův Sokrates si je vědom toho, že zavedení absolutního komunismu ve třídě strážců je něco neobvyklého a smělého.³⁶

Strážcům bude přeci takto odejmuta možnost brát se o vlastní soukromé štěstí. Jestliže má být každý v obci spokojený a žít co nejpříjemněji, strážcům je tímto možnost prožít co nejspokojenější život odnímána. Toto lze podle Sokrata ospravedlnit tím, že zde nejde pouze o strážce, ale o celou obec. Spokojenost strážců má spočívat ve spokojenosti celé obce, která bude těžit z jejich služby.

³³NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.564

³⁴NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.564

³⁵NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.564

³⁶NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.567

Kdyby se mělo stát, že se strážcové zkazí a začnou hledět soukromých zájmů, přestanou být pravými strážci, protože být pravým strážcem znamená oddat se službě pro obec, a tím tak dosáhnout svého štěstí a spokojenosti. Tato, na první pohled nereálná, konstrukce, by nemusela být tak úplně nereálná. Jsou například známy případy z doby po skončení první světové války, kdy se voják, jež bojoval na straně Dohody, tedy vítězných mocností, zastřelil bezprostředně po vyhlášení konce války. Důvodem bylo, že chtěl položit život za zemi, za kterou bojoval a pro ni. S koncem války o tuto možnost přišel a s ní i o smysl jeho života. To je možný důkaz oddanosti veřejnému zájmu, jakým měli být naplnění strážcové v Platonově obci.

Výše je uvedeno, že ve vyspělé obci není potřeba příliš mnoho právních norem. V Platonově obci je důvodem, pro který toho není třeba to, že je kladen velký důraz na výchovu dětí. Děti si mají osvojit pravidla, která jim budou v dospělosti vlastní, a nebude třeba dávat o takových věcech zákony. Jsou to například v *Zákonech* uvedená pravidla, že mladší mají mlčet před staršími, ustupovat jim ze sedadel, že mají děti ctít svoje rodiče apod.³⁷

K další výchově, nauce o číslech a počítání, geometrii, stereometrii a astronomii, se přistupuje v pozdějším věku teprve tehdy, když mají za sebou obecnou výchovu musickou a gymnastickou. Nejde tu o nauky a dovednosti odborné, neboť ty nepatří ke vzdělávání strážců obce, ale o vědy, kterými se pěstuje filozofické myšlení. Zvládnutím tohoto učení mají být duše učenců obráceny od proměnného dění k pravým jsoucnům, aby byly nakonec schopny zahlédnout nejvyšší jsoucno, ideu dobra. Jde o to, že cílem není dosažení smyslového poznání pro účely praktického života. Ale má se dojít poznání společenství a vzájemných souvislostí těchto věd. To všechno je příprava pro dialektiku, která je vrcholem všech nauk. Dialektika náleží až věku dospělému, jedinci, který je pro ni náležitě připraven výcvikem ve vzdělávacích naukách.³⁸

Platon představuje celý vzdělávací systém, aby bylo co nejlépe možné rozdělovat jednotlivce podle jejich schopností do tříd, aby ti, kteří budou dostatečně schopní, se stávali strážci obce. V rámci tohoto celého vzdělávacího

³⁷NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.569

³⁸NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.569

procesu se například navrhuje, aby se děti jezdily dívat do bitvy, aby z povzdálí pozorovaly to, čím se budou zabývat v dospělosti.³⁹

Pro dospívajícího jedince je samozřejmě ku prospěchu, když má ve svém okolí ty nejlepší učitele, jakými může být pouze jeho nejbližší okolí. V Platonově konstrukci by povahu nejbližšího okolí měla celá třída strážců, dospívající jedinec by měl možnost učit se od všech zkušených strážců a ti by zase měli zájem na výchově všech jejich dospívajících nástupců.

Vrcholem studia je dialektika, k jejímuž studiu je schopen jen ten, kdo se umí souborně dívat na věci.⁴⁰ Ke studiu dialektiky jsou vybíráni ti z vybraných, kteří prokázali svoje schopnosti v předchozím studiu.

Studiu dialektiky se má jedinec, který k němu má ty správné předpoklady, začít věnovat až teprve tehdy, když je jeho povaha ustálena. Dříve by to mělo spíše opačný, negativní důsledek. Studium má trvat pět let a poté se má jedinec vrátit do praktického života, tedy ke správné činnosti, válce i životu v míru. Po celou tuto dobu, než dosáhne věku padesáti let, má být stále zkoušen zda vytrvá a odolá svodům ze všech stran na něj působících. Jestliže toto všechno úspěšně přestojí, osvědčili se ve vědění i v činech, mají být přiváděni k vlastnímu cíli, a to, aby oddáni filozofii se zrakem upřeným na ideu dobra střídavě jedni po druhých pracovali ve správě obce a ve výchově svých nástupců.⁴¹

Tito filozofové se pak mají nadále věnovat filozofii, ale s tím, že kdykoliv je toho potřeba, mají se trápit veřejnou činností a vládou ve prospěch obce. Takovým pak, po jejich odchodu na ostrovy blažených, mají obce zřizovat pomníky jako mužům blaženým a božským.⁴²

Důležité je, kromě toho, aby obec měla ty správné současníky, aby také zachovávala odkazy těch z minulosti. Výjimeční lidé, kterým v jejich životě nešlo pouze o vlastní prospěch, ale i o blaho ostatních, mají být zachovávaní v pamětech lidí z generace na generaci, aby všem a všemu prospěšné ideály, které prosazovaly, žily i po jejich smrti.

³⁹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.213, 466e

⁴⁰PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.,s.298, 537c

⁴¹NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.571

⁴²PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.301, 540a-c

Zařízením vlády filozofů a upravením výchovy strážcovského stavu je ustavena žádoucí obec, která má být ztělesněním spravedlnosti.⁴³ Filozofové, jakožto rozum, vládou a správa obce je tak řízena rozumem. To je představa Platonovy spravedlnosti. Je to základ politických a právních systémů. Při řešení různých otázek by měl být rozum vždy přítomen. Z tohoto pohledu je pak možné kritizovat přílišný formalismus, který se může v praktickém životě poměrně často objevovat.

Po dosažení nejlepšího stavu, tedy vlády filozofů, se obec nesmí zvětšovat, nesmí přirůstat obyvatel, protože kdyby bylo obyvatel více, než je možné efektivně řídit a spravovat, obec by se začala kazit. Tento argument je jistě správný a dá se dobře aplikovat na současný demokratický stát, protože jedním z jeho základních principů je požadavek na co největší míru samosprávy a decentralizace veřejné moci.

V globalizovaném světě, hospodářskými a ekonomickými vztahy provázaném, se děje právě naopak. Namísto decentralizace veřejné moci dochází k přenášení veřejné moci na nadnárodní instituce, což zase z jiného hlediska (udržitelnosti mírového soužití mezi státy) je legitimní. Jsou – li však zárukou mírového soužití a spolupráce mezi státy tou hlavní nosnou silou ekonomické zájmy v pořádku to také úplně není.

Možnost, že by snad namísto ekonomických zájmů, byly dosazeny zájmy jiné, například takové, že by každý stát byl čistě z racionálního důvodu schopný respektovat státní hranice a suverenitu státu jiného, je v současném světě v nedohlednu. Thymos, neboli touha po uznání, anebo ctižádostivost jak Platon pojmenoval prostřední část lidské duše, je příčinou válečných konfliktů mezi státy.

Pokud by nějaká obec skutečně dosáhla toho nejlepšího zřízení, aristokracie v pravém smyslu, tedy vlády filozofů, neměla by jej již nikdy změnit. Myšlenka vývoje a pokroku by byla takové obci a jejímu zřízení nežádoucí a nepřátelská.⁴⁴

Platonův Sokrates v 8. knize *Ústavy* představuje další čtyři společenská zřízení, která jsou odstupňována od nejlepšího jako méně či více zkažená anebo úplně zkažená. Žádné z nich však není ideální a trpí různými nedostatky. Jsou jimi

⁴³NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.572

⁴⁴NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.572

čtyři typické formy vlády, při jejichž líčení obrazu Platon se zvláštním psychologickým zájmem vykládá jejich vznik. Děje se tak pokaždé na úrovni obce i jednotlivce, protože se zhoršováním obce se zhoršuje a kazí i jednotlivec neboli jednotlivcova duše. V obou tak postupně dochází k vítězení sobectví nad spravedlností. Těmito čtyřmi ústavami, sestupně od méně špatné k nejhorší, jsou: timokracie, oligarchie, demokracie a tyranida.⁴⁵

5. Horší zřízení; jejich odlišnosti a postupný úpadek projevující se změnou k horšímu zřízení v kontextu spravedlnosti jako ideje

Podle Platónova Sókrata existuje pět druhů zřízení, která stojí za zmínku: (1) království čili aristokracie, (2) timokracie, (3) oligarchie, (4) demokracie a (5) tyranie.⁴⁶ Slovo aristokracie je odvozeno z řeckého *aristos*, nejlepší a *kratos*, vláda.⁴⁷ Slovo timokracie je odvozeno z řeckého slova *timē* / *τιμή* znamenajícího čest a *-kratia* znamenajícího vládnout.⁴⁸ Slovo oligarchie pochází ze spojení řeckých slov *óligon* (málo) a *archó* (panovat).⁴⁹ Slovo demokracie pochází z řeckého *δημοκρατία* (*dēmokratía*), „vláda lidu“, složeno z *δῆμος* (*dēmos*) svobodný občan země a *κράτος* (*kratos*) vládnout.⁵⁰ Tyrannis nebo počestně tyranida řecky (*τυράννις*) je odvozeno od *tyran* (řecky *τύραννος* – *tyrannos*).⁵¹

5.1 Timokracie

Timokracie je charakterizována bojovností, ctižádostí a také peněžomilstvím. Tato ústava je smíšená ze složek dobrých i špatných. Na rozdíl od nejlepší, aristokratické obce, je řízena ctižádostí. Čest je v téhle ústavě základní hodnotou. Převládá zde militaristický duch nad rozumem. Timokracie vzniká roztržkou ve třídě „strážců“ i mezi strážci a vládci navzájem. V aristokracii, když strážci přestanou plnit svoji úlohu v obci a zatouží po soukromém majetku. Nastává dělení dříve společného majetku a začínají vznikat majetkové rozdíly mezi jednotlivci. Třetí stav, řemeslnický, je uveden do poroby.

⁴⁵NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.572

⁴⁶PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.s. 303 a násl.

⁴⁷<https://cs.wikipedia.org/wiki/Aristokracie>

⁴⁸ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Timokracie>

⁴⁹ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Oligarchie>

⁵⁰ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Demokracie>

⁵¹ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Tyrannis>

Ve stavu strážců vítězí nad zásadami dobrého řádu touha po majetku. Celý proces je provázen různými násilnostmi a spory.⁵²

Timokracie je tzv. „ctižádostivá“ ústava. Ctižádost tu už ale nabírá špatného směru v tom smyslu, že se projevuje touhou po majetku, což je příznačné pro nejspodnější část duše. Kdyby byla ctižádostivost projevována nikoliv majetkem, ale například ctnostných chováním, čest, o kterou tu jde, by měla daleko větší hodnotu. V timokracii už ale čest není ctností, v timokracii je čest to, že kdo touží po cti, touží po obdivu a uznání ostatních, což by mohlo být ještě správné, kdyby však prostředkem k získání takové domnělé „cti“ nebyl majetek a peníze.

V timokracii se čest projevuje i v militaristickém smyslu, tedy jako bojovnost a odvaha. To jsou pozitivní vlastnosti, díky kterým člověk může získat čest v dobrém slova smyslu. Jsou-li však bojovnost, srdnatost a odvaha v lidské duši těmi, kdo vítězí nad rozumem, mají v konečném důsledku negativní účinek. Přemíra všeho škodí a v tomto případě to znamená, že z duše rozumné se stává duše neukojitelná a rozháraná, tedy nespokojená anebo spokojená vždycky jen na chvíli.

Z timokracie vzniká oligarchie, a to tak, že penězomilství a touha po bohatství překročí určitou míru, do které jsou ještě tyto typické vlastnosti oligarchického člověka převažovány hodnocením zdatnosti. Timokracie je první pokles, první zhoršení od nejlepšího stavu. V oligarchii se pak proměňuje s přibývajícím a nakonec i převažujícím touhou po bohatství nad ctižádostivostí. V timokracii, i když už zde je patrná snaha po získávání majetku, přece jenom pořád převažuje čest a ctižádostivost, které jsou potlačující brzdou touhy po bohatství. Jakmile ale byla jednou ctižádostivost oslabena touhou po majetku má další vývoj, z hlediska hierarchie od nejlepší po nejhorší obec, sestupnou tendenci. V lepším případě, aby obec mohla setrvávat v timokracii, by musela být většina strážců stále oddaná svému životnímu úkolu.

5.2 Oligarchie

Oligarchická ústava je taková ústava, ve které vládou boháči; je to podle našeho dnešního třídění ústava kapitalistická, plutokracie.⁵³ Plutokratická

⁵²NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.573

⁵³NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.573

oligarchie spočívá v rozdělení obce na bohaté a chudé, přičemž těch bohatých je nemnoho, tedy oproti chudým velmi málo. Vzniká v ní nezdravá mnohodělnost, když se ti samí lidé současně zabývají rolnictvím, peněžnictvím i vojenstvím. Oligarchové využívají rozmařilosti chudých a na jejich úkor ještě více bohatnou, zatímco chudí ještě více chudnou. V momentě, kdy se oligarchie dostává do, pro chudé, dále již více neúnosné situace, mění se v demokracii, protože chudí pobijí nebo vyženou bohaté, zvítězí nad nimi a převezmou moc.⁵⁴ To se může stát teprve tehdy, když je chudých dostatečně velké množství, zatímco bohatých je velmi málo, koncentrují však téměř veškeré bohatství a nejsou ochotni se o něj dělit.

Oligarchie stojí uprostřed, jakožto druhý z horších způsobů zřízení. Pro oligarchii je typické, že vůdčí touhou je touha po nabývání majetku, peněz a bohatství. „Oligarchický člověk je šetrný a pilný, ovládá všechny touhy kromě touhy po penězích, chybí mu vzdělání a má jakousi povrchní počestnost, odvozenou z nejhrubšího soukromého zájmu“.⁵⁵

Na, tímto způsobem definovaném člověku oligarchického typu, sice můžeme vidět některé pozitivní rysy, převažují ale rysy negativní. Takovému člověku můžeme jako pozitivní povahovou vlastnost hodnotit jeho píli. Antonymem píle je zahálka. Z pohledu člověka ekonomického je tedy píle povahovou vlastností pozitivní a zahálka negativní.

Pokud bychom tento jev pozorovali jiným pohledem než ekonomickým, mohli bychom dojít k opačnému tvrzení, a to, že zahálka je pozitivním povahovým rysem a píle negativním. Například z pohledu důležitého pro lidské duševní i tělesné zdraví je zahálka v rozumné míře zapotřebí, přepracovanost pak škodí. Tímto způsobem se ukazuje, že píle, jakožto jediná na první pohled pozitivní vlastnost člověka oligarchického typu, může být stejně tak i vlastností negativní.

Jedinou touhou v životě, svým způsobem chudého oligarchického člověka, je touha po nabývání majetku a peněz. Míra skutečného štěstí a příjemného prožití života takového člověka musí být objektivně dosti nízká.

Pozitivní na oligarchii je právo neomezeně nakládat s majetkem. Pro oligarchii je tedy nutné, aby toto bylo státní mocí zajišťováno. Přestože vlastnické právo v Řecku a dnes je úplně něco jiného, protože Řekové neznají žádná

⁵⁴NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.573

⁵⁵STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8.s. 139

individuální práva v našem slova smyslu, je zde lidem dána možnost, aby mohli strádat a hromadit majetek. Méně pozitivně pak tuto možnost lze hodnotit z pohledu *Ústavy* a její konstrukce spravedlivé obce, kde ve třídě strážců je požadavek na úplné odstranění soukromého vlastnického práva a zavedení absolutního komunismu dokonce i žen a dětí.

„Oligarchie tedy dává každému neomezené právo nakládat se svým majetkem tak, jak uzná za vhodné. To pak nevyhnutelně vede ke vzniku „trubců“, tj. příslušníků vládnoucí třídy, kteří jsou buď obtíženi dluhy, nebo již zkrachovali, a byli proto zbaveni výsad – tedy žebráků, kteří dychtí po promarněném majetku a doufají, že svých statků a politické moci znovu nabudou změnou zřízení.“⁵⁶

„Trubci“ jsou tedy míněni ti, kteří sice byli bohatí a mocní, ale nějakým způsobem se stalo, že o své bohatství přišli a s ním i o politickou moc. To, že bohatství jde ruku v ruce s politickou mocí a naopak, není třeba příliš rozebírat.

Neuměřenost v žádostech po penězích je zásadní z hlediska transparentního výkonu veřejných funkcí, kdy této nectnosti podléhají spodní části duší politiků. Stane-li se pak, že člověk, který zažil život pohodlný, kdy netrpěl nedostatkem ničeho a byl bohatý, že přijde o své bohatství, je pro něj takový pád nepřijemnější než pro člověka, který nic takového nezažil a žije celý život v nedostatku.

Nastane-li pak situace, kdy takových zchudlých boháčů je najednou víc, přijde čas pro změnu zřízení. Ke zchudlým boháčům se přidá ještě druhý faktor, a to, že ti, co jsou sice pořád bohatí, jsou línější a tlustší než dřív. „Tím upadnou do pohrdání u chudých, ale hubených a tvrdých lidí. Demokracie vzniká, když si chudí uvědomí svou nadřazenost nad bohatými a ve vhodný okamžik ovládnou obec, přičemž porazí bohaté, některé z nich zabijí nebo pošlou do vyhnanství a ostatním dovolí, aby s nimi zůstali při zachování všech občanských práv.“⁵⁷

Nadřazenost chudých nad bohatými je myšlena v kontextu způsobu života. Lidé si váží druhých lidí proto, jak žijí. Chová-li se někdo bohatý zahálčivým způsobem, kdy jedině čemu se věnuje je, že utrácí svoje vydělané peníze, lidé si takového člověka přestanou postupně vážit.

Pokud utrácí svoje bohatství člověk, který jej do té doby prací nabyt je to ještě pochopitelné a zvláště utrácí – li boháč ne příliš okázale. I v tomto případě,

⁵⁶STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 139 - 140

⁵⁷STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 140

pokud se stane u člověka hlavní či jedinou činností dopřávání si nejrůznějších zejména smyslových potěšení a dává to, že je bohatý i okázale najevo je tento člověk předmětem závistivosti druhých.

Zdrojem bohatství ve starověkém Řecku byl obchod, kterým Řekové opovrhovali, nebo půda, kdy její vlastníci byli obvykle spojeni se starou aristokracií, jejíž režim řecké obce ničil. Půda tak přecházela z generace na generaci a bohatství bylo zachovááno v rámci rodinných vazeb.

Z tohoto stavu pak vzniká demokracie, protože do té doby chudí a nesebevědomí občané si začínají uvědomovat to, že nejenom nejsou o nic horší, ale dokonce, že jsou lepší než oligarchové. Jsou lepšími v tom smyslu, že žijí uměřenějšími a střídmejšími životy.

5.3 Demokracie I.

Demokracie byla Platónem považována za druhý nejhorší způsob vlády hned před tyranidou, která jako vůbec nejhorší způsob vlády znamenala nejnepříjemnější prožití života těch, kteří byli či jsou v čele státních útvarů a jsou zároveň těmito tyranskými despoty. Důvody, které Sókrata k tomuto názoru vedly, se pokusím přiblížit.

Jedná se o hierarchii, která má sestupnou tendenci, a která je založena na Hésiodově sestupném pořadí pěti lidských ras: rasa zlatá, stříbrná, bronzová, božská rasa hrdinů a železná rasa.⁵⁸ Z tohoto je hned vidět, že demokracie je protějškem Hésiodovy božské rasy hrdinů.⁵⁹

V kontextu toho, že Sókrates považuje demokracii za druhý nejhorší způsob vlády, je přirovnání k božské rase hrdinů na první pohled podivné. Podivnost je to však jen zdánlivá. Ústava je založena na předpokladu, že mezi obcí a duší existuje přísná paralela.⁶⁰

Z toho pak musí vyplývat, že stejně jako je pět druhů státních zřízení, je i pět takových druhů lidských povah. Státní zřízení je pak stejné povahy, jaké jsou jeho vládcové. Tento předpoklad může být platný potud, pokud se bude jednat o státní zřízení s centralizovanou a koncentrovanou státní mocí. Tedy pro případy, kdy jedna nebo malé množství osob koncentrují veškerou veřejnou moc.

⁵⁸PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. resp. 546e-547a; Hésiodos, Op. 106 nn.

⁵⁹STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 139

⁶⁰STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 139

V případě demokracie ztrácí tato platnost na přesvědčivosti. Sókratova demokracie není sice anarchií v dnešním smyslu, protože anarchie je stav, kdy se likviduje stát, nicméně v demokracii jde o názorovou různorodost, z čehož plyne, že člověk si nemusí být vůbec názorově blízký se systémem státního zřízení, ve kterém žije. Demokratický člověk s opozičními názory tedy může mít s anarchistickým společně to, že oponuje vládnoucí garnituře. Demokratický člověk je však oproti anarchistickému uměřený a nejde mu o likvidaci státu jako takového, ale pouze o změnu směřování politiky, tedy proměnu politických názorů v rámci zachování stávajícího systému.

Je-li demokracie vládou všech, nemůže platit, že demokratický člověk je obdobou demokratického státního zřízení. Jeden člověk je pouze jedním člověkem s nějakou povahou, demokracie kumuluje různé povahy a vytváří předem nepredikovatelný názor. Demokracie se vyznačuje názorovou pluralitou. Jednotlivec asi nebude mít zároveň na jednu věc více názorů, a tím spíš, kdyby tyto názory měly být ve vzájemném rozporu.

Ovšem demokracie ve smyslu Platona je spíše vládou chudých, až Aristoteles odliší ochlokracii – vládu lůzy, která si dělá zákony jen pro sebe od polis v užším smyslu, kdy chudí dělají zákony pro všechny. Platon v *Ústavě* užívá termín demokracie asi v 16 případech a 14 z toho je negativních, ve smyslu hrozby.

5.4 Vznik nového zřízení úpadkem předchozího

Podkapitola o tom, jak přechází společnost od jednoho zřízení k jinému je zařazena do kapitoly o demokracii. Z našeho současného pohledu, kdy je forma vlády nazývána demokracií, přičemž ale z hlediska charakterových znaků odpovídá spíše oligarchii v Platonově smyslu, se mi zdá zařazení této podkapitoly k demokracii jako vhodné.

Při vzniku jednotlivých zřízení to je vždy tak, že následující se vyvine z předchozího. Jednoduše tak, že předchozí trpělo nějakými nedostatky, které byly nakonec v tak veliké míře, že bylo potřeba provést změnu s nadějí, že tato bude lepší. Změna je vždy lepší pro určitou část společnosti, pro druhou část je naopak nevýhodná. Sókrates vždy prošetřuje nejprve zřízení a poté jemu odpovídajícího jednotlivce.⁶¹

⁶¹STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 139

Za předpokladu, že zřízení je odrazem jednotlivce, by bylo logičtější postupovat opačně, než jak postupoval Sókrates. Vždyť vláda je odrazem celé společnosti. Sókrates však přirovnává jednotlivce k danému zřízení. Forma zřízení, podle Sókrata, vypovídá o jednotlivci, o jeho povahových vlastnostech. Sókrates tím myslí povahu toho konkrétního jednotlivce, vládce, který vládne v dané formě zřízení.

Demokracie vzniká z oligarchie, která sama vzniká z timokracie, tedy z vlády nedostatečně mýslivých bojovníků, které charakterizuje nadvláda statečnosti.⁶²

Lidé v původním stavu žili bez pravidel. Ta se postupně vyvíjela zvykově a obyčejově. Původní stav lidí žijících bez pravidel, která by byla všeobecně přijata a veřejnou mocí vynucována, označil Thomas Hobbes jako stav, kdy je „člověk člověku vlkem“. Proto lidé uzavírají pomyslnou společenskou smlouvu a vzdávají se části své svobody, aby je stát ochránil.

U Platóna je to ale jinak. Platón vychází z představy, že prvotní je idea a realita je její proměnlivou deformací. Cesta úpadku je cestou od ideje. Tento model se pak ukazuje i v úpadku druhů a přírody a proto ho Platón drží i pro společnost. Koncepce společnosti je založena na obecném filozofickém modelu Platóna. Nejde o historický model, ale racionalistický. Konec konců u Hobbese je tomu také tak.

Řekové neznali vývoj, a proto všech pět zřízení tvořilo uzavřený kruh, nikoliv jednosměrnou přímku. Po tomto uzavřeném kruhu se jednotlivá zřízení mohou donekonečna střídát, protože žádné další, šesté, není přirozeně možné. Podařilo-li by se založit dokonalou obec, jež by odpovídala aristokratickému ideálu dokonalé obce, tato by postupem času upadala a přešla by tak v druhou v pořadí následující, timokracii.

Úpadek obce, která dosáhla určitého cíle a vysoké míry životní úrovně, je nevyhnutelný. Po několik generací trvajícím způsobu života v bezpečné a vše poskytující společnosti způsobí, že lidé si přestanou nejenom vážit toho, co mají, ale také, což je ještě horší, si přestanou svůj blahobyt uvědomovat. V důsledku toho se pak dostaví paradoxní nespokojenost, což je příčina následné proměny zřízení v horší. To si však lidé žijící v časech blahobytu neuvědomují.

⁶²STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 139

U Platonovy dokonalé obce, aby nedošlo k jejímu zhoršování, by musely být nepodmíněně zachovávány zásady, systém vzdělávání a správy obce, tak jak jej Platon prostřednictvím svého Sokrata navrhnul. Přijmout však navěky jednou pro vždy platné dogma o nejlepší obci tak, aby již nikdy napříště nemohl nikdo pochybovat o její správnosti, je z hlediska lidské přirozenosti nereálné. Člověk, přestože zdaleka ne každý, je ze své podstaty zvědavý a rád zpochybňuje či vylepšuje něco, co už před ním někdo vymyslel. Udržitelnost dosaženého stavu je proto obtížná.

5.5 Demokracie II. (v porovnání se současností)

Pro demokracii v dnešním smyslu je charakteristická svoboda. Každý může dělat, co dělat chce a říkat, co říkat chce. Tato svoboda je vyjádřena zásadou legální licence, která spočívá v tom smyslu, že každý může činit vše, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co mu zákon neukládá. To je ovšem až výdobytkem moderní doby, kdy se toto začalo tvrdit na konci 18. století od Francouzské revoluce. V řecké otrokářské společnosti je to vyloučeno – otroci, cizinci, barbari atd. Pro Řeky je svobodou účastnit se sněmu a být občanem s právem podílet se přímo na vládě. Zákon je přímou volbou potvrzená vůle lidu. Naše zastupitelská demokracie proto pro ně žádnou demokracií není.

Pro demokracii je typická různorodost, kterou podporuje. Každý může vést takový způsob života, jaký ho nejvíc těší. „Demokracii musíme tedy chápat jako jediné zřízení, vedle nejlepšího zřízení, v němž filozof může žít svým specifickým způsobem života, aniž by byl rušen“. „Protože demokracie, na rozdíl od tří ostatních špatných zřízení, je zároveň špatná i tolerantní, je právě tím zřízením, v němž nachází domov poctivé hledání nejlepšího zřízení“.⁶³

Demokracie je z dnešního pohledu nejlepším ze všech špatných způsobů forem vlády. Proč ji Sókratés zařadil, jako druhý nejhorší způsob vlády hned před tyranidu má své vysvětlení.

Předně Sókratés byl muž ctnostný a demokracie nevychovává občany obce ke ctnostem, ale ke svobodě. Sókratés dokázal svou náklonnost k demokracii činem. Tím, že celý život žil v demokratických Athénách a nakonec i v poslušnosti k jejím zákonům zemřel. Pro filozofy demokracie byla, pomineme-li aristokracii jako nedosažitelnou, jedinou formou zřízením, ve které by se mohli

⁶³STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 140

nerušeně oddávat filozofii. Sókratés však myslel na dobro všech občanů, nejen filozofů.⁶⁴

Z toho důvodu, protože měl vysoké nároky na každého občana, byla demokracie špatnou formou zřízení. Demokracie totiž svým liberálním a svobodným postojem vůči občanům nikoho nenutila stát se lepším ve svých ctnostech. Z toho vyplývá, že nepochyboval o možnostech výchovy každého občana. Nikdo nebyl předem odsouzen kvůli vrozené povaze, protože ta se dala přetvářet. Z občana řemeslnické třídy se výchovou mohl stát filozof. Sókratés samozřejmě nepomíjel ani vrozené vlastnosti, důkazem toho je, že narozené dítě zůstalo členem té společenské třídy, ze které vzešlo. Mohlo se ale díky svým dovednostem dostat výš, či naopak, pokud nebyl člověk hodný vyšší třídy, do které se narodil, mohl být poslán do třídy nižší. V Sókratovu pojetí spravedlivé obce je, jak uvidíme ještě později, důležitý řád a disciplína. Z tohoto úhlu pohledu se na *Ústavu* snáší z dnešního pohledu kritika. Řádem, disciplínou a vůbec všeobecně přílišnou rigiditou se vyznačují autoritářské režimy.

Sókratova dokonalá aristokratická obec je autoritářská, ale s tím podstatným rozdílem, že jí vládou filozofové, kteří jsou jako jediní schopni poznání opravdové ideje dobra a spravedlnosti, a tak zajistit občanům nejpříjemnější prožití jejich životů. Z dnešního pohledu bychom o Sokratově dokonalé obci řekli, že je totalitní. Tento výraz „totalitní“ je používán zejména dnes, přičemž do období klasického Řecka se nehodí. Platon se inspiroval ve Spartě a v Egyptě, ale pokud bychom tuto zřízení nazývali totalitními, zavánělo by to hodnocením minulosti dnešním jazykem.

Veřejnou moc, která jim byla svěřena, nezneužívají na úkor jiných ve vlastní prospěch, ale užívají ji pro dobro všech občanů tak, aby každý mohl spravedlivě konat své dílo, tedy vystříhat se mnohodělnosti. Demokracie je v Sókratových očích zahálkou, neefektivním zřízením, které nevychová ke ctnostem. Musíme Sókratovi odpustit jeho vidění spravedlivé obce spočívající v nedemokratickém, autoritářském zřízením. Tato jeho, z dnešního hlediska západní liberální demokracie, zavrženíhodná forma zřízení, je snadno ospravedlnitelná těmi nejvyššími principy a hodnotami ušlechtilých ctností lidské duše, kterými měla být ona dokonalá obec prostoupena.

⁶⁴STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 140

Syn oligarchického člověka žijící marnotratně je hoden odsouzení veřejností ještě větší měrou než jeho oligarchický otec. Pro Sókrata byl takový syn bohatého otce již člověkem demokratickým. Byl jiný než jeho otec. Jeho otec musel být alespoň určitou část života pilný. Po dosažení vytouženého bohatství se však jeho píle otupila a uvadla. Syn oligarchického člověka se již rodí bohatý. Nemusí vynakládat úsilí, aby získal bohatství. Proto nepotřebuje ve svojí duši statečnost, jejímž odrazem by byla píle a touha po nabývání majetku a peněz. Takový syn bohatého otce pak nemá, čeho by chtěl dosáhnout. Materiálně je zajištěn a z tohoto pohledu má vše, na co si vzpomene. Jeho život pak nemá žádný pevně stanovený režim a řád. Demokratický člověk je člověk přelétavý, který se nedrží Sokratovy zásady, že každý v obci koná své dílo, ale řídí se svými pocity a náladami a tím, co zrovna v danou chvíli dělat chce.

„Demokratický člověk je trubec, tlustý, měkký a marnotratný playboy, snílek, který přisuzuje určitý druh rovnosti rovnému i nerovnému a žije jeden den tak, že se naprosto oddá nejnižším touhám, a další den zase asketicky“⁶⁵; je to člověk, který podle Marxova ideálu „ráno jde na lov, odpoledne rybaří, večer se stará o dobytek a filozofii se věnuje po večeři“⁶⁶ Marx se snaží odstranit odcizení a ideálem je pro něj člověk svobodný i ve volbě povolání. To ovšem s demokracií současného typu nemá nic společného, neboť předpokladem rozhodování o svém osudu je i sociální a hospodářská demokracie a participace, která je pro Marxe v tzv. buržoazní demokracii nedosažitelná. Marxův ideál člověka svobodného i ve volbě povolání je tedy možný v systému hospodářské demokracie. Marx ale dává přednost státem řízenému hospodářství před hospodářstvím tržním.

Různorodost činností, která je pro člověka příjemná je dalším důvodem, proč není Sókratova dokonalá obec možná. Průměrný člověk, jakých je téměř naprostá většina, potřebuje různorodost činností ve svém životě. Pro demokratického člověka se zdá, že platí zásada opačná, než jakou měl představu Sókrates. To znamená, že pro demokratického člověka je různorodost a pestrost činností a zájmů často předmětem jeho chtění. Čím více toho člověk vyzkouší, tím lépe. Na tomto principu je založena reklama a s ní spojený kapitalismus, jakožto ekonomická doktrína a forma hospodářství. Zde se ukazuje zřejmý rozkol mezi

⁶⁵STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 141

⁶⁶MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Die deutsche Ideologie: Kritik der neuestendeutschen Philosophie in ihren Repräsentanten, Feuerbach, B. Bauer und Stirner, und des deutschen Sozialismus in seinen verschiedenen Propheten*. 2. Aufl. Berlin: Dietz, 1953. Bücherei des Marxismus-Leninismus. s. 30

tím, jaký by člověk být měl, kdyby chtěl být opravdu ctnostný, a tím, jaký člověk ve skutečnosti je. Tím, že vysoko převážily ekonomické zájmy nad opravdovými zájmy duše, lidstvo žene sebe samo do záhuby. Na místo k moudrosti směřujeme k uspokojování nízkých potřeb těla, jejichž uspokojováním se člověk cítí být spokojen, protože takový je společenský usus, zatímco o tom, že by člověk mohl být spokojenější, se nehovoří, protože by to nebylo ekonomické. Chyba však není v jednotlivém člověku, který je odrazem společnosti. Nejde o to, že je člověk zkažený, proto že je neuvědomělý, ale nemůže být jiný ve zkažené společnosti. V křivém prostoru rovná čára namalovat nejde.

Demokratický člověk je tak spojen se způsobem života, který je často založen na uspokojování jeho povrchních potřeb. Je to člověk konzumně a materiálně založený neznající duchovních hodnot lidské duše. Opakem konzumu a materialismu je askeze. Odříkavý člověk co se materiálních potřeb týká, je člověk, který má daleko blíže k Sokratovu ctnostnému člověku. Pokud je dnešní společnost konzumní, můžeme a *contrario* říci, že je pravým opakem dokonalé Sókratovy obce. To je právě ten důvod, proč Sókrates zařadil demokracii jako druhé nejhorší zřízení hned před tyranidu. Demokracie není ze své podstaty schopna přimět občany, aby byli lepší. To je možné pouze v případě, kdy má panovník absolutní nařizovací pravomoc. Efektivnost je v případě direktivního zřízení daleko větší, neboť rozpor odbornosti a vůle všech je skutečně zásadní a patrně věčný.

Platón vědělco je pro člověka a pospolitost ve které žije nejlepší. Bohužel způsob, kterým chtěl v *Ústavě* toho nejlepšího dosáhnout, protože jiný způsob než lidi vychovat není možný, byl po Platónově smrti mnohokrát zneužit. *Ústava*, stejně tak dobře jako je nedocenitelná, může být i zavrženíhodná, a to právě proto, že buď byla, nebo mohla být dostatečně silným argumentem pro ospravedlnění ledasčeho, samozřejmě včetně nacismu, fašismu i komunismu tak, jak tyto ideologie člověk musel zažít na vlastní kůži. Není zde však důvod zavržovat Platóna, ale spíše jeho dezinterpretátory a na tomto místě právě L. Strausse, který Platóna překládá, aby potvrdil ideologii tzv. liberalismu.

Důvod přehnaného Sókratova hanění demokracie je zřejmý. Jeho přehnané hanění demokracie nám opět připomíná nesoulad mezi filozofií a lidem.⁶⁷ Jak bylo již řečeno, pravého poznání idejí a jsoucna jsou schopni jen filozofové.

⁶⁷STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 142

Ostatní by nesměli mít vlastní vůli a schopnost (špatně) přemýšlet. Museli by bezvýhradně poslouchat, co jim říkají filozofové, což samozřejmě není možné. *Ústava* je natolik významné dílo, protože může těm, kteří o to mají zájem ukázat, čeho by si sami mnohdy nebyli schopni uvědomit. *Ústava* záměrně odhlíží od všech „ale“, odhlíží záměrně od důvodů, proč není dokonalá obec možná, aby mohla ukázat to nejlepší, co není sice možné v rámci obce, ale je možné u konkrétního jednotlivce.

„Charakteristickým rysem tyranie a demokracie je to, že se oddávají touhám smyslů, a to i těm nejnezákonnějším. Tyran je vtělený *Erós*. A básníci pějí chválu na *Eróta*. Věnují velkou pozornost a holdují právě tomu, od čeho Sókratés v *Ústavě* ze všech sil odhlíží. Básníci tudíž posilují nespravedlnost.“⁶⁸ Oddávání se touhám smyslů znamená být nespravedlivý. Takový člověk, nebo taková obec postrádají vnitřní vyrovnanost a harmonii. Tím, co má převahu jsou žádosti a chtíce, jakožto spodní část duše. Spravedlnost v *Ústavě* znamená myslet, používat rozumové myšlení, chtění dosahovat rozumového poznání. Pokud však je vedoucím a hlavním určovatelem lidského konání, ať už jednotlivce nebo celé obce, spodní část duše, tedy žádosti, nemohou být člověk ani obec spravedliví.

5.6 Básnictví a jeho vliv na utváření lidských povah i formování zřízení

Básnictví se podle Sókrata nestará o pravdu. Básnictví je vytváření mýtů, které mají lidé rádi a rádi jim věří, protože je to něco, co bývá zahaleno tajemstvím. Básnictví tak je v přímém rozporu s věděním a filozofií. Přestože je Sókratés k básnictví a básníkům v *Ústavě* velmi nevlídný a jeho návrh dokonalé obce dokonce počítá s vyhnáním téměř všech básníků, je na básnictví něco velmi působivého a přitažlivého.

Sókratés by vyháněl básníky z toho důvodu, že je jejich umění odtržené od reality, že si básníci vymýšlejí, a že to, co píší, jsou nepravdy. Sókratův výklad básnictví je na můj vkus příliš vědecký. Možná jsem správně nepochopil důvody, které Sókrata k takovému názoru vedly, ale domnívám se, že básnictví, potažmo přímo konkrétní báseň, může být pravdivější než cokoliv jiného. Je to něco pravdivého o básníkovi, který báseň napsal, a která tak je pravdivější než cokoliv jiného, protože vypovídá pravdu o člověku, o jeho pocitech a názorech. Samozřejmě, a to je nejspíš ten důvod, proč Sókratés nechtěl v dokonalé obci

⁶⁸STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 142

básníky, báseň vypovídající pravdivě o člověku, není dobrá pro obec, protože by mohla být v rozporu s ideou dobra, tedy rozumovým poznáním. Básníci vytvářejí svým uměním „pravdu“, ke které došli za pomoci pouhého mínění, nikoliv myšlení. Často to může být spojeno s *Erótem*, od kterého Sókratés odhlíží, jako od něčeho, co svádí člověka od rozumového myšlení. Je to daň, kterou platí Platon za svou koncepci idejí. Umění je nápodoba nápodoby, a proto ještě horší než realita. Přitom sám Platon chtěl být básníkem a moc se mu to nedařilo (práce spálil). Dialogy je ovšem možno chápat taktéž jako umělecké dílo.

Vhodnou poznámkou k vyhánění básníků je, že nebyli vyháněni, protože učili nepravdě, ale proto, že učili nesprávné nepravdě.⁶⁹Sókratés přece, jak jsem již uváděl výše, nelpěl pouze na pravdě jako takové, on dokonce požadoval, aby se, pokud toho věc žádala, lhalo. Taková lež by pak mohla být snadno ospravedlnitelná jejím účelem, tedy spravedlností.

„Spravedlnost, jak ji chápe obec, je zejména dílem zákonodárce, neboť spravedlivé, jak to chápe obec, je zákonné.“⁷⁰ Nikdo nevyjádřil Sókratův názor jasněji než Nietzsche, který řekl, že „básníci byli vždy sluhy nějaké morálky“.⁷¹ Jak víme, morálka není to samé, co právo. Morální normy se od právních zásadně liší, a to zejména v tom, že stát, jakožto ten, kdo disponuje veřejnou mocí, stanoví právními normami práva a povinnosti adresátům těchto norem a tyto také z pozice nadřazenosti a prostřednictvím pravomocí vynucuje. Je-li pak porušena právní norma, dojde-li tedy k naplnění hypotézy právní normy, přichází na řadu dispozice, neboli něco co má být, či může být. A pokud takto stanovená povinnost právní normou není dobrovolně tím, komu byla přikázána splněna, nastane sankce, jakožto sekundární povinnost v případě nesplnění povinnosti primární. Právní normy jsou tedy takto státní mocí vynucovány. Zásadní rozdíl oproti normám morálním tkví pak právě v tom, že morální normy vynutitelné státní mocí nejsou. Morální normy jsou vynutitelné například společenským odsouzením nemorálního chování. Něco obdobného se objevuje v teorii i praxi trestního práva. Společenská difamace pak může být často větším trestem, než sankce stanovená právní normou.

⁶⁹STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 143

⁷⁰STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 144

⁷¹NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Přeložil Miroslav PAVLÍK. Praha: Pražská imaginace, 1991. Pražská imaginace, sv. 179. ISBN 80-7110-051-X.

„Básníci jako mluvčí vášní stojí proti zákonodárci jako mluvčímu rozumu“.⁷² Filozof je spokojen, protože žije nejpříjemněji, žije v poznání spravedlnosti. Básníci dávají průchod citům, které by však řádný občan neměl, podle Sókrata, na veřejnosti před druhými projevovat. Zákon dokonalé aristokratické obce takový průchod citů zakazuje, a to zřejmě proto, že to není rozumné. „Skutečný svár mezi filozofií a básnictvím se z hlediska filozofa netýká hodnoty básnictví jako takového, nýbrž pořadí důležitosti filozofie a básnictví.“ Sókrates kritizuje básnictví jednoduše z toho důvodu, že samostatné básnictví bez filozofie, tedy bez rozumu, je buďto komedií nebo tragédií.⁷³

5.7 Spravedlnost kvůli sobě samé

Dále je zajímavá úvaha o spravedlnosti kvůli sobě samé. Otázka, kterou Sókratés pokládá, zní: jestli člověk, kterého pokládají ostatní za spravedlivého, přičemž tomu tak ve skutečnosti není, protože takový člověk dokáže díky své chytrosti a prohnanosti přesvědčit okolí a veřejnost, o tom, že je spravedlivý, žije lepší a příjemnější život, než člověk, kterého okolí pokládá za nespravedlivého, leč neprávem. Jestli tedy člověk spravedlivý, o kterém si však ostatní myslí, že je nespravedlivý, žije lepší a příjemnější život, než ten první. Odpověď by měla znít, že ano, protože takový člověk je spravedlivý kvůli spravedlnosti samé o sobě.

Spravedlnost, jak se zdá, může být dvojího druhu. První druh spravedlnosti bude přízemnější a ve svojí podstatě i o poznání jednodušší. Je to spravedlnost, která je vyjádřena v zákonech obcí. Důležité je si uvědomit, že to mohou být jakékoliv zákony, tedy i zákony nespravedlivé. Právo není to, co spravedlnost.

Druhý druh spravedlnosti je spravedlnost sama o sobě. Často tedy může být v rozporu s platným pozitivním právem, zákonem. Je to rozumové poznání ideje dobra v konkrétních případech. Z pohledu moderní teorie práva je spravedlností přirozené právo, které je nadřazené právu pozitivnímu. Z tohoto pohledu by se dalo říci, že právní řády demokratických právních států založené na ochraně základních lidských práv jsou spravedlivé. „Každý, kdo pochopil dvojí význam spravedlnosti, musí pochopit nezbytnost Sókratova „filištínského“ způsobu řeči o pozemských odměnách, které, obecně řečeno, dostávají spravedliví

⁷²STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 145

⁷³STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 145

lidé.“⁷⁴ Spravedlivý člověk je spravedlivý kvůli spravedlnosti samé. Takový člověk, přestože mínění jeho okolí je jiné, je skutečně spravedlivý a odměnou za to budiž mu jeho neposkrvněné svědomí, jakožto nejhodnotnější hodnota pro skutečné prožití příjemného života. Člověk nespravedlivý, přestože mínění jeho okolí je opačné, nemůže z podstaty dosáhnout míry příjemného prožití života člověka skutečně spravedlivého, jímž může být pouze filozof. Tyto úvahy se zdají být natolik pravdivé, že by stálo za to, aby byly vysvětlovány a donekonečna opakovány všem občanům všech obcí, aby se člověk mohl stát všeobecně lepším. Není to však pouze otázka samotné výchovy, ale celkového nastavení sociální praxe.

Pro Platona je člověk jednající nerozumně blázen. Hřích je vlastně intelektuální omyl, což vede k tomu, že výchova je sice důležitá, ale bez změny sociální praxe nemůže být samospasitelná.

5.8 Erót

„Paralela mezi obcí a duší, na které je založeno učení v *Ústavě*, je zjevně pochybná, dokonce neudržitelná. *Ústava* nemůže odhalit přirozenost duše, protože odhlíží od těla a od *eróta*; tím, že odhlíží od *eróta*, odhlíží ve skutečnosti i od duše; *Ústava* odhlíží od přirozenosti; tato abstrakce je nutná, má-li být spravedlnost jako plné oddání se společnému dobru určité obce prohlašována za hodnou volby kvůli sobě samé“⁷⁵ Přirozenost v době Platonově a přirozenost dneška není totožná. Přirozenost je samozřejmě nadčasová, zejména je to přirozenost dneška, od které Platon záměrně odhlíží.

Tím, že *Ústava* odhlíží od přirozenosti nám ji vlastně i nepřímou ukazuje. Čtenáře při čtení pasáží *Ústavy*, ve kterých se dochází k myšlence nastolení absolutního komunismu, napadají různé důvody vyplývající právě z lidské přirozenosti, proč by takové zřízení nebylo možné. *Ústava* nám tak vlastně jednak ukazuje dokonalou spravedlnost samu o sobě a zároveň nás nepřímou směřuje k otázkám ptaní se po podstatě lidské přirozenosti a přirozenosti obce. „*Ústava*

⁷⁴STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 145

⁷⁵STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 146

neodhaluje nejlepší možné zřízení, ale spíše přirozenost politických záležitostí – přirozenost obce.“⁷⁶

5.9 Přechod od demokracie k tyranidě

Z demokracie vzniká tyranida, a to tak, že stejně jako pro oligarchii je nejvyšší hodnotou majetek a bohatství, tak pro demokracii je takovou hodnotou svoboda. „Zdalipak tedy nenasytné užívání této věci a zanedbávání ostatních nepůsobí převrat i v této ústavě a nepřipravuje vznik snahy po tyranii?“⁷⁷

Přemíra rovnosti mezi fakticky nerovnými vede k tomu, že ti, co jsou fakticky důležitější a mají vyšší společenské postavení, se právě z důvodu rovnostářství začínají pitvořit a ti, kteří jsou fakticky na společenském žebříčku významnosti pod nimi, nabývají neoprávněně dojmu, že jsou minimálně stejně důležití, tedy přeceňují svoje schopnosti a dovednosti. „Vrchol pak svobody, příteli, který se jeví v takovéto obci, jest to, když koupení otroci a koupené otrokyně nejsou o nic méně svobodni než ti, kteří je koupili. A jak veliká jest rovnost a svoboda v poměru žen k mužům a mužů k ženám, to bychom byli málem zapomněli říci.“⁷⁸

Sókrates jde za rozumnou hranici svobody a pojímá ji, jako neomezenou svobodu s důsledky, že nikdo nerespektuje stejnou svobodu druhého, a tím vzniká společenský chaos. Pro ten je pak příznačné nerespektování jakýchkoliv pravidel a odpor ke každému, kdo by chtěl uplatňovat veřejnou moc.

To je začátek tyranie. Je to stav, z jakého se tyranie rodí, protože míra svobody již není užitečná každému jednotlivci, aby mohl dělat, co uzná za vhodné, ale taková míra svobody jde k újmě všech. Nikdo si nemůže být jistý ničím, v takto konstruovaném společenském chaosu neplatí žádná pravidla, respektive platí právo silnějšího. Z toho nejsilnějšího se pak stává tyran, který po nástupu k moci tvrdými příkazy zavede pravidla, která pod hrozbou přísných trestů vynucuje. „Neboť přílišná svoboda, jak se podobá, nepřevrací se v nic jiného než v přílišné otroctví, jak u jednotlivce, tak v obci.“ „Jest tedy přirozeno,

⁷⁶STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 147

⁷⁷PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.s.327, 526c

⁷⁸PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.s.328, 563b

že tyranie nepovstává z jiné ústavy než z demokracie, z nejvyšší svobody největší a nejsurovější otroctví“.⁷⁹

Tyranský člověk je spravedlivý v tom vidění spravedlnosti, jaké měl Thrasymachos, který říká, že spravedlnost je prospěch silnějšího. „Tolik je jisté, že pro pochopení *Ústavy* i pro obecné pochopení je nanejvýš důležité, abychom se k Thrasymachovi nechovali tak, jak se chová on sám, tedy zuřivě, fanaticky nebo divoce.⁸⁰ Thrasymachos tak vlastně zastává názor, že zákony jsou vždy spravedlivé. Neuznává nadřazenost přirozeného práva nad právem pozitivním. Thrasymachos hraje v *Ústavě* rozhořčenou obec, přičemž se v dalších částech *Ústavy* ukáže, že zloba a rozhořčení v žádném případě k obci nepatří.⁸¹ Je – livladnutí uměním, jak Thrasymachos připouští, protože stejně tak je i uměním například ševcovství nebo lékařství, je vládnutí ku prospěchu nikoliv vládci, ale ovládaným. Lékařské nebo ševcovské umění je primárně také ku prospěchu nemocným a těm, kteří potřebují opravit svoje boty.⁸² „Thrasymachos by se snad mohl vyhnout svému pádu, kdyby zůstal u pohledu zdravého rozumu, podle něhož vládci samozřejmě chybují⁸³, nebo kdyby řekl, že vládcové tvoří veškeré zákony výhradně s ohledem na svůj zdánlivý (a ne nutně skutečný) prospěch.⁸⁴ Thrasymachos se nezabývá skutečnou spravedlností, ale spokojuje se s chováním navenek, protože Thrasymachos jakožto řečník je znalcem umění; umění přesvědčovat ostatní je podle jeho mínění spravedlností. V tomto ohledu může mít Thrasymachos pravdu, protože k čemu je spravedlnost, o které není ten, kdo ji zastává schopen nikoho dalšího přesvědčit? Naproti tomu, když se jedná o nespravedlnost, o které však přesvědčující dokáže přesvědčit ostatní, že je spravedlností, má potom taková spravedlnost „posvěcení“ ostatních, případně většiny společnosti, což může být rozhodující pro odpověď na otázku zda-li se jedná o spravedlnost či nespravedlnost.

⁷⁹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 329, 564b

⁸⁰STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 83

⁸¹STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 87

⁸²STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 87

⁸³PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 58, 340 c1-5

⁸⁴STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 88

„Přeceněním svobody v demokratické obci přirozeně degeneruje ve zvlí a nezákonnost, což je proces obávaný v naší době stejně jako v době Platónově, proces, o kterém dnes moralizuje nesčetná řada novinářů a pravicových komentátorů“⁸⁵

Úpadek rozumu projevující se například v tom, že nejvyšší představitelé států vynakládají až příliš úsilí na to, aby vypadali dobře, používají nejrůznější kosmetiku a nechávají se za nemalé prostředky zkrášlovat za pomoci plastické chirurgie, má ten negativní důsledek, že tímto svým chováním podporují ostatní, aby se chovali stejně, určují tímto společenské trendy a nastolují společenská témata.

Touto nezodpovědností docilují toho, že opravdová a důležitá společenská témata jsou odsouvána do pozadí. Na místo důležitých témat jsou dosazovány neškodné a nedůležité otázky, zatímco v tu samou dobu se v zákulisí bez veřejnosti rozhodují zásadní otázky. V kontextu Platonova učení o prožití co možná nepříjemnějšího života spočívající v rozumovém myšlení, je v současnosti převládající společenský trend založený na tom, jak člověk vypadá, tedy na jeho celkovém zevnějšku pravým opakem toho, kam Platón směřoval. Vrcholoví představitelé států tímto ztrácejí na vážnosti. V demokratické společnosti jsou tito vrcholní představitelé odrazem jejich voličů, tím spíš, pokud jsou voleni v přímé volbě, tedy nikoliv nepřímo prostřednictvím parlamentů.

Přechod z demokracie na tyranii je společenský fenomén. Platón jej dokázal vystihnout natolik přesně, že jeho výstižné popisy byly později historickými událostmi mnohokrát potvrzovány. Zavládne-li ve společnosti přílišná svoboda, taková, že lidé nerespektují žádná pravidla, anebo není státní moci, která by dokázala pravidla vynuocovat, je to jako voda na mlýn lidem, kteří mají násilnické a zločinecké povahy.

Taková doba lze přirovnat k situaci po nějaké mimořádné živelní události, jakou může být například povodeň, požár nebo zemětřesení apod. Najdou se totiž lidé, kteří zneužijí paralyzovaného a dočasně nefunkčního systému daných pravidel k tomu, aby se na úkor postižených mimořádnou událostí obohatili, a páchají trestnou činnost. Tento právě uvedený příklad je obdobou rozvolněné demokracie, až anarchie. Lidé s násilnickými a zločineckými povahami začínají ovládat demokratická shromáždění. „Umlčí své oponenty a chudé si koupí

⁸⁵BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava: biografie*. Praha: Beta, 2007. Knihy, které otráslý světem. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 182

čímkoliv, co lze ukrást těm, kdo lůze vadí. Vzniká dissent a soudní procesy, zvěstují příchod demagoga, samozvaného „zastánce lidu“. Sotva však takový zastánce ochutná krev, vede jeho cesta nevyhnutelně a rychle k diktatuře. Za jedním zločinem následuje druhý, cvikem se zločinec zdokonaluje a tím se otevírá prostor pro to, aby se naším nejznámějším ztělesněním zla a moci stali Robespierrové a Stalinové“.⁸⁶

5.10 Tyranida

Tyranida samotná je prolezlá těmi nejnižšími a nejhoršími lidskými pudy a žádostmi. Tyranidy využívají vypočítaví a ziskuchtiví lidé k jejich vlastnímu prospěchářství. Jsou to patolízalové, jež se neštítí pro vlastní obohacení tyranizovat a popravovat jejich odpůrce. Pravda je překrucována a opravdové zásluhy jsou zamlčovány. Běžně pak jsou prováděny čistky mezi vlastními přívrženci, protože všudypřítomná atmosféra strachu způsobuje, že nikdo nevěří nikomu. Tyran potřebuje přívržence, kteří ho budou podporovat, těmi se stávají ti největší a nejneomalenější ziskuchtivci. Taková je přirozenost, kterou, při budování dokonalé obce, Sókrates nepřímo ukázal.

Tyran je ovládán těmi nejnižšími částmi duše, žádostmi. Z demokratického „trubce“, jemuž se naskytla příležitost popustit uzdu chťiči po všemožných slastech, se zapudí veškerá rozumnost, až dochází k šílenosti. Je obdařen žahadlem nenasytné touhy. Ta ovládne celou duši a běsní takovým způsobem, že žádosti pokládané za dobré a ještě se poněkud stydící pobije a ven od sebe zapudí, až takového člověka očistí od vší rozumnosti a naplní šíleností.⁸⁷

5.10.1 Paralela s dnešní politickou kulturou

Paralela Hobbesova výroku o rozpadu athénské demokracie s dnešním světem je až příliš aktuální. Současné vlády překrucující informace, v lepším případě se pouze spolčující s majiteli novin, v horším jsou zároveň jejich majiteli, zastrášují nezávislou justici, zaměstnávají známé zločince, lžou o dosažených

⁸⁶BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava: biografie*. Praha: Beta, 2007. Knihy, které otřásly světem. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 183

⁸⁷PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.s.339, 573b

výsledcích, pošlapávají občanské svobody a samozřejmě jsou hluší ke každému, kdo jim radí, aby byli méně zamilovaní sami do sebe.⁸⁸

Tak například jeden současný vrcholný ústavní činitel. Po internetu kolují různé audiovizuální nahrávky či pouze audio nahrávky jeho hovorů s různými lidmi z médií. Před pár dny jsem jednu takovou nahrávku měl možnost si poslechnout. Byl to záznam telefonického hovoru z doby, kdy ještě nebyl vlastníkem novin (denní tisk), ale už se vědělo o jeho záměru noviny koupit a vše nasvědčovalo tomu, že se tak stane, což i v současné době můžeme, protože dnes již majitelem těchto novin je, potvrdit.

Tón a dikce jeho hlasu zároveň se způsobem vedení hovoru odhalují osobnost takového člověka. Navenek se snaží působit tak, aby dokázal zaujmout co největší počet jeho voličů, neméně často také zároveň jeho obdivovatelů. V momentě, kdy se domnívá, že není nahráván, odhaluje svoji skutečnou osobnost, která odpovídá člověku tyranského typu, jak jej nazývá Platón v knize VIII. a IX. *Ústavy*.

Bohatý člověk, který skrze zastupitelskou demokracii sleduje své ekonomické zájmy a neštítí se je zastírat libivými programovými prohlášeními politického hnutí. K prosazení zájmů se nebrání přistupovat k používání výhrůzek, zastrašování a vulgarismů. Zejména tyto posledně uvedené praktiky odpovídají Platonovu tyranskému typu člověka.

Platón sám měl na dvoře syrakúského Dionysia I. dosti příležitostí poznat tyrana zblízka: „Nuže, zdalipak by nebylo správné, abych užil téhož vyzvání i stran jednotlivých mužů a žádal, aby o nich rozsuzoval jen ten, kdo dovede myšlením vniknouti do povahy muže a prohlédnouti ji, kdo nehledí jen zvenčí a nedává se jako malé dítě oslepiti vnějším leskem tyranů, který stavějí na odiv vnějším pozorovatelům, nýbrž náležitě je prohlédá? Jistě bych správně soudil, že my všichni máme slyšeti onoho muže, který jednak má schopnost úsudku, jednak bydlil s tyranem pod touž střechou a zblízka ho pozoroval, jak v domácím životě jeho chování k jednotlivým osobám jeho okolí – mezi nimi by ho bylo nejspíše možno spatřiti bez divadelní masky -, tak na druhé straně v důležitých jednáních života veřejného.“⁸⁹ „Jistě pak, děl jsem, ukazují se tito lidé, ještě dříve než mají vládu v soukromém životě, takovými to: předně, že co se týče společenských

⁸⁸BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava: biografie*. Praha: Beta, 2007. Knihy, které otřásly světem. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 194

⁸⁹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 344 - 345

styků, stýkají se jen se svými pochlebníky a s lidmi hotovými ke každé službě; jestliže pak od někoho něčeho potřebují, stávají se sami patolízaly a neštítí se žádných projevů, aby se zdáli přáteli, ale jakmile dosáhnou svého, vedou si hned jako cizí.“⁹⁰

Tato citace z Platónova díla je dosti blízká současnému klientelismu a sledování osobních majetkových zájmů, které jsou stavěny na první místo v hierarchii hodnot. Pokud jsou cíle majetkové povahy, kdy zájem na nich převyšuje racionalitu lidského myšlení, důsledkem pak může být bezostyšné a nanejvýš vědomé používání nezákonných a nemravných praktik, které jsem uváděl výše v podobě zastrasování a výhrůžek. Člověk tyranského typu podlehnoutý moci svého bohatství a ekonomické nezávislosti pak veden spodní částí duše, za kterou Platón považuje žádosti a chtíče, je v nejdůležitější ústavní funkci demokratického státu nebezpečným sám o sobě občanské společnosti a státnímu zřízení založenému na principech právního státu a lidských právech.

Platón tak na základě jednoduché, ale pravdivé myšlenky, svou askézí, která spočívala v uměřenosti v žádostech, prošlapal cestu dalším myslitelům, kteří na něj v průběhu staletí navazovali.

Z pohledu průměrného člověka žijícího v současné konzumní společnosti nabírá toto Platónovo myšlení tím spíše většího a intenzivnějšího zájmu a významu než v dobách dávno minulých, kdy hlavní starostí všedního dne lidí bylo uspokojit svoje základní lidské potřeby. V dnešní době, kdy nabídka služeb a zboží převyšuje poptávku, kdy například potřeba jídla je uspokojována nad zdravou míru a škodí tak nejenom lidskému zdraví po tělesné stránce, ale i po té psychické, je uměřenost tím, co by měl mít člověk na paměti neustále.

Následující citace by mohla být výstižným kritickým hodnocením současné společnosti a jejího způsobu života v blahobytu. „A tyto dva činitele (rozum a ctižádost), takto jsou vypěstováni a v pravdě vyučeni a vychováni každý ve svém, budou řídit složku žádavou – jež v každém zaujímá největší část duše a jest přirozeně nejnenasytnější -, budou ji hlídat, aby nedošlo k tomu, že by naplňujíc se tělesnými takzvanými rozkošemi příliš zbytněla a zesílila a nekonalá pak již svého úkolu, nýbrž pokusila se podrobit si a ovládat činitele, nad kterými jejího druhu vláda nepřisluší, a tak zvrátila veškeren život všech lidí“.⁹¹

⁹⁰PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 343

⁹¹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 184, 442b

6. Interpretace Platóna založená na ideologii tzv. liberalismu a za účelem její obhajoby (L.Strauss)

Platónův nejznámější politický spis *Politeia* neboli do češtiny překládáno jako *Ústava*, se zabývá spravedlností. Spravedlností v pojetí obce jako celku a spravedlností lidské duše jako jedince. Tato dvě pojetí spravedlnosti se, podle Platóna, podmiňují nebo spíše spravedlnost lidské duše podmiňuje spravedlnost obce jako politického a společenského útvaru. Jednoduše řečeno spravedliví lidé tvoří společně dohromady spravedlivou obec.

Co pak znamená být spravedlivý v životě jednotlivce? Jistě se nebudu mýlit, když řeknu, že to je třeba situace, kdy se v obchodě splete prodavač a omylem někomu vrátí víc peněz, než kolik mu vrátit měl a zákazník, protože je spravedlivý, upozorní na takový omyl prodavače. Nebylo by spravedlivé se obohatit na úkor chyby jiného. Tato myšlenka je vyjádřena moderně v pozitivním soukromém právu institutem bezdůvodného obohacení. Obohatí-li se někdo bez právního důvodu na úkor jiného, jednal v rozporu se zákonem a má povinnost to, o co se obohatil, vrátit.

„Spravedlivý je ten, u něhož každá část duše dobře koná svou práci“.⁹² Nejvyšší část duše, rozum, pak ovládá a má kontrolu nad spodnějšími částmi duše, kterými jsou žádosti a chtíče a thymos, neboli ctižádostivost či touha po uznání. Rozumný člověk tak upozorní prodavače na jeho chybu a vrátí mu, co mu spravedlivě patří. To je jistě spravedlivé a rozumný člověk než aby byl sice o něco bohatší a zároveň neměl čisté svědomí, raději volí variantu čistého svědomí a uměřenosti v žádostech a chtíčích.

Věc může být ale složitější, a to v případě, že si někdo vypůjčí například zbraň od duševně zdravého člověka, který mezitím zešílí a v momentě, kdy nastane čas, že má být zbraň vrácena, dostaví se problém, protože každý by v takovou chvíli pocítil, že vracet zbraň duševně nemocnému člověku není z důvodu bezpečnosti jeho i dalších lidí správné. „Je tedy spravedlnost prostě totožná s pravdomluvností a s navrácením toho, co si člověk od někoho vzal nebo co od něj dostal?“⁹³

„Sókratés považuje přinášení obětí za zbožný čin, a ne za akt spravedlnosti, čili že omezuje rozhovor na spravedlnost, jakožto něco odlišného

⁹²PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 151, 415c

⁹³PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 45, 331c

od zbožnosti.“⁹⁴ Toto Sókratovo pojetí je zjednodušení, které je i příznačnější pro naši dobu. Věc by se o to víc zkomplikovala, pokud bychom měli spravedlnost v tomto pojetí posuzovat z pohledu náboženství a přinášení obětí bohům. Spravedlnost nemůže spočívat jednoduše jenom v tom, že se má říkat pravda a vracet každému, co si od něj kdo vezme nebo vypůjčí. V *Ústavě* se ukazuje, že „dobře uspořádaná společnost vyžaduje, aby se některým dětem, a dokonce i dospělým říkaly nepravdy.“⁹⁵ Kefalos, Sókratův společník v diskuzi, zastává názor, že spravedlnost spočívá v tom, „že každému vracíme, ponecháváme či dáváme to, co mu patří, na co má nárok.“⁹⁶ S tímto názorem Sókratés nesouhlasí. Spravedlnost je totiž dobrá nejen pro dávajícího, ale i pro příjemce. „Nevrací dlužné věci ten, kdo vrátí někomu u sebe uložené peníze, jestliže navrácení a přijetí může způsobit škodu a jsou-li příjemce i vracející přáteli.“⁹⁷ To znamená, že i když dlužník dluží věřiteli peníze, či cokoli jiného, nebude jednat spravedlivě v případě, že mu dluh splatí a zároveň tím způsobí škodu věřiteli. Dovedeno ad absurdum by to znamenalo dávat a vracet každému jen to, co je pro něho vhodné.⁹⁸ A tato „vhodnost“ by se posuzovala podle objektivního hlediska, což by podle *Ústavy* byl rozum neboli rozumové myšlení. Tato myšlenka stojí na předpokladu, že pro prožití nejpříjemnějšího života je podmiňující, aby člověk žil podle rozumu umírněně v žádostech a ctižádostivosti. Potom by nebylo spravedlivé vracet někomu něco, co mu jiný dluží, jinými slovy, aby dlužník plnil svůj dluh vůči věřiteli v případě, že by věřiteli tím způsobil škodu ve smyslu, že by v jeho duši měly nad rozumem převahu žádosti a věřitel by postrádal umírněnost. Dlužník by pak neplnil spravedlivě v zájmu věřitele, přestože by si to věřitel neuvědomoval a dožadoval se své pohledávky vůči dlužníkovi.

V pojetí ideologie tzv. liberalismu by to mohlo znamenat, že dlužník (občan), který má státu (věřiteli) zaplatit daně, by toto odmítnul, protože zastává názor, že peníze by měly v co největší míře si spravovat lidé sami a nikoliv, aby prostřednictvím systému přerozdělování to za ně dělal stát. Nakonec by to bylo v zájmu státu i občanů, protože stát by ušetřil hned dvakrát, a to poprvé když by

⁹⁴STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 76

⁹⁵STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 76

⁹⁶STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 77

⁹⁷PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.s.46, 332b

⁹⁸STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8.s.77

daň nemusel vybírat a spravovat a podruhé, když by vybranou sumu nemusel prostřednictvím byrokracie dále přerozdělovat. Liberalismus tak požaduje co nejtíhlejší stát, který je co nejméně finančně náročný na jeho fungování a zároveň klade velký důraz na svobodu jednotlivce při nakládání s jeho finančními prostředky, neboť tento názor spočívá v tom, že jednatel je lepším hospodářem nežli stát.

Opačně to ale znamená, že jednatel, pokud vládnu ti, co k tomu mají ty nejlepší předpoklady, nemůže být nikdy lepším hospodářem.

Tato představa dovedená do krajnosti by znamenala zavedení absolutního dokonalého komunismu, který, jak se obecně ví, je utopií. Podle *Ústavy* by pak mohli vládnout jen moudří filozofové, protože jen ti jsou schopni dojít takovému poznání vědět, co je dobré pro každého jednotlivce i pro celou obec. Znamenalo by to zavedení absolutního komunismu, který by se vztahoval na vlastnictví, ženy i děti. Tato představa je „abstraktum“ dovedené do krajnosti. „Chce-li někdo pochopit *Ústavu*, musí se snažit zjistit, která fakta byla přehlédnuta a proč. Odpověď nám při správném čtení poskytuje sama *Ústava*.“⁹⁹ Proč bylo od důležitých faktů odhlédnuto? Například, proč bylo odhlédnuto od toho, že dokonalé uspořádání obce není možné už jen z důvodu samé přirozenosti a různosti lidí? Protože sám Platón musel vědět, že jeho *Ústava*, respektive jeho představa o dokonalé obci vyjádřená v *Ústavě* není možná. Platón tak ale dal světu dílo stejně aktuální v době, kdy vzniklo, jako dnes. Myšlení současných politiků se často neřídí rozumem, ale spodnějšími částmi duše. Neodvažují se tvrdit, že jsem *Ústavu* pochopil. Její aktuálnost a výstižnost je však ohromující.

7. Realistická interpretace Platóna (Fr. Novotný)

Úvahy o spravedlnosti v *Ústavě* začínají jako úvahy o jiných druzích dobrosti v jiných dialozích. „Spravedlnost podle těchto úvah spočívá toliko jednoduše v jistém jednání, např. mluvit pravdu a správně vracet, co jsme přijali od druhého, nebo dávat každému, co jsme mu dlužni. Ukáže se, že již v tomto výměru chybí hodnotící složka prospěchu a dobra. Obměněný výměr praví, že spravedlnost je činiti přátelům dobře a nepřátelům zle; ale Sokrates dokáže, že

⁹⁹STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8.s.77

nikde a nikdy není spravedlivé někomu škodit, a že původcem onoho pojetí spravedlnosti byl asi někdo, kdo měl velikou moc.“¹⁰⁰

Sofista Thrasymachos tvrdí, že spravedlnost je to, co je výhodné silnějšímu. Thrasymachos tvrdí, že nespravedlivé přináší výhody a užitek, kdežto spravedlivý muž se svým spravedlivým jednáním pochodí všude hůře. Nejprospěšnější je pak podle Thrasymacha nespravedlnost provozovaná ve velkém, jako neomezená samovláda, tyranida.¹⁰¹

Thrasymachos tak zastává názory, které jsou vlastní lidem, jež se řídí spodními částmi duše, žádostmi a chtíčem. Zisk a vlastní prospěch je účelem jejich jednání a nezáleží na tom, jakými prostředky toho dosáhnou. Důležitý je pouze výsledek, přičemž má-li ten, kdo ve vlastním zájmu a ziskuchtivosti páchá bezpráví, i dostatečně velkou moc, která se zvětšuje přímo úměrně s jeho rostoucím bohatstvím, je mu pak taková moc i příčinou jeho blaženosti od spoluobčanů, protože ti z obavy, aby nemuseli trpět bezpráví jej raději svým tichým a mnohdy i hlasitým souhlasem legitimizují.

Nespravedlivé pak může přinášet výhody a prospěch jen těm, kteří buď nemají poznání o něčem vyšším, nebo těm, kteří ho mají, a přesto, že ho mají, jim svědomí nebrání v páchání nespravedlnosti. Výhodami a prospěchem pak nespravedliví pojmenovávají to, co spravedliví jako výhody a prospěch nevidí. Jsou to dva různé pohledy na to, co je výhodné a prospěšné.

Z pohledu nespravedlivého je výhodným a prospěšným materiální zisk a uspokojování spodní části duše. To stejné bude jistě prospěšné a výhodné i pro spravedlivého, ale s tím podstatným rozdílem, a to, že spravedlivého zajímá proces, jímž takového uspokojení dosáhl, kdežto nespravedlivého nikoliv. Za druhé, pro nespravedlivého může být rozumové poznání spravedlivé i tehdy, škodí-li za jeho pomoci jinému, prostě využívá svých znalostí k újmě jiných. Kdežto pro spravedlivého nikoliv, spravedlivý svého poznání využívá v souladu s tímto poznáním, nezneužívá jej.

Život spravedlivého pak z pohledu ctnosti rozumu, moudrosti, je lepší než život nespravedlivého. Je to otázka po tom, co je lepší? Pro dobro obce je zajisté lepší, když každý občan obce myslí nejprve na dobro všech, tedy celé obce před dobrem vlastním. Myšlenka spočívá v tom, že budou-li se mít dobře ostatní, budu

¹⁰⁰NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.358

¹⁰¹NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.359

se mít dobře také, je tedy prospěšné konat dobro a spravedlnost v zájmu všech a neupřednostňovat zájmy vlastní nad zájmy veřejné.

„V Thrasymachově řeči je mnoho, co se přičítá mravnímu přesvědčení Platonova Sokrata a co se přičítalo Platonovi samému. Oběma stranám se zdá žádoucím něco dobrého, ale kdežto Thrasymachos myslí jen na okamžitý prospěch jednotlivce, hledí Sokrates – a Platon – na trvalé dobro společnosti, na trvalé zdraví obce“.¹⁰²

„Thrasymachos bez rozpaků počítá nespravedlnost k dobrotě a moudrosti, spravedlnost k špatnosti a hlouposti; Sokrates naopak se snaží dokázat, že spravedlivý je dobrý a moudrý, nespravedlivý nemoudrý a zlý. Není pravda, dokazuje Sokrates dále, že nespravedlnost je něco silnějšího než spravedlnost, neboť spravedlnost působí svornost a přátelství, ale nespravedlnost rozbroje, nenávisť a tím i neschopnost ke společnému jednání“¹⁰³

Sokratovy argumenty jsou čisté, založené na rozumu. Pro Thrasymacha je spravedlností osobní prospěch bez ohledu na způsob, jakým byl dosažen. Spravedlnost ve smyslu, v jakém ji pojímá Sokrates, je pro Thrasymacha výrazem jakési slabosti. Člověk Thrasymachova typu je člověk řízený spodními částmi duše zahleděný do sebe s určujícím motivem jeho jednání, kterým je osobní prospěch a zisk za každou cenu.

Takovéto typy lidí, občanů obce, kteří nesmýšlejí ani náznakem ve veřejném zájmu, je z pohledu konstrukce Platonovy obce potřeba převychovávat v zájmu všech tak, aby soužití s nimi v obci bylo možné. Touto výchovou, či převýchovou se vyznačuje ta část *Ústavy*, která je založena na absolutním komunismu.

Platonova konstrukce třídy strážců, kde byl komunismus doveden ad absurdum, byla v historii zneužita k ospravedlňování zejména zřejmě nacismu a komunismu, což je samo o sobě absurdní.

Platon sám si byl vědom lidské přirozenosti a mezí, které tato přirozenost klade mezilidským soužitím. Jeho záměrem bylo primárně, byť nepřímou, ukázat tuto přirozenost čtenářům *Ústavy* tím způsobem, že každého samy napadají při čtení těchto pasáží *Ústavy* důvody, pro které je realizace něčeho takového, jako dokonalý komunismus, nemožná. Z tohoto pohledu pak je, dávání *Ústavy* do

¹⁰²NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.339

¹⁰³NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.360

kontextu k totalitním ideologiím za účelem jejich jakéhosi ospravedlnění, či lépe řečeno, považovat *Ústavu* za příčinu jejich vzniku, alespoň pro mě, zcela nesmyslné.

Spravedliví, protože jsou, kromě toho, že jsou moudřejšími než nespravedliví, také i způsobilejšími k jednání. „Spravedlnost má tedy i praktickou cenu, netoliko mravní.“¹⁰⁴ Způsobilejšími k jednání jsou z toho důvodu, že umějí lépe, nezastřeně a beze lsti, tedy upřímněji, komunikovat s lidmi.

Další otázkou pak je, jestli lidé spravedliví jsou i šťastnější, než nespravedliví. I z tohoto pohledu je nutné říci, že ano, že musejí být šťastnějšími a spokojenějšími, protože mohou být upřímní sami k sobě a ke svému svědomí a stejně tak i k ostatním lidem. Netíží je svědomí jako nespravedlivé a v důsledku toho může být i jejich bytí lehké, nikoliv nesnesitelné.

Druhým, kdo vstupuje se Sokratem do diskuze o spravedlnosti je Glaukon. „Spravedlnost je podle jeho mínění něco středního mezi „nejlepším stavem“, totiž beztrestně páchat bezpráví, a „nejhorším“, nemožností za utrpené bezpráví se mstít.“¹⁰⁵ Pro Glaukona je nejlepším stavem stav, kdy neplatí žádná společenská pravidla a páchání bezpráví není nijak postihováno. Zároveň je pro něho tím nejhorším, když se za utrpené bezpráví nemůže pomstít. Přičemž spravedlnost je podle něj někde mezi těmito dvěma krajními body. Glaukon je tedy ochotný vzdát se možnosti páchat bezpráví beztrestně za to, že mu to samé bezpráví beztrestně, aniž by se mohl pomstít, nebude páchat kdokoliv jiný. Uvědomuje si, že by mohl být někdo silnější než on, a proto je pro něho výhodné uzavřít, stejně jako pro ostatní, společenskou smlouvu a vzdát se tak části svojí vlastní suverenity ve prospěch veřejné moci, která nedovolí jinému páchat bezpráví na něm, stejně jako nedovolí Glaukonovi, aby páchal bezpráví na někom jiném. Toto je původ a podstata spravedlnosti.

Pokud je ale někdo silnější než ostatní, není z jeho pohledu potřeba uzavírat společenskou smlouvu, protože mu nehrozí, že bude někdo páchat bezpráví na něm. Glaukon tak uvádí příklad: „kdyby měl takový spravedlivec nějaký Gygův prsten, který by ho činil neviditelným, nikdo by nesetřval ve spravedlnosti, i když by mu bylo volno na příklad z trhu si bez bázně brát, cokoli

¹⁰⁴NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.360

¹⁰⁵NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.360

by chtěl, i vcházet do domů a obcovat s kýmkoli by chtěl, i zabíjet a z pout vyprošťovat, kohokoli by chtěl, i dělat ostatní věci na světě jako nějaký bůh“¹⁰⁶

Glaukon se tak snaží vysvětlit, že nikdo není spravedlivý kvůli spravedlnosti samé. Příčinou spravedlnosti, která spočívá v uzavření jakési společenské dohody, je podle Glaukona obava z bezpráví páchaného jinými. Spravedlivé jednání, aby bylo skutečně spravedlivým, musí být konáno jako takové samo pro sebe, jeho příčinou nemůže být nic jiného, než sama spravedlnost. V Glaukonově pojetí je spravedlnost pojímána jako něco zistného, což ji deformuje a s ní i mnohá další jednání lidí, která pak implikují neupřímnost a vypočítavost, ze kterých je hodnota pravé spravedlnosti vytracena.

„Účinek spravedlnosti a nespravedlnosti je třeba pozorovat na představě člověka dokonale spravedlivého a dokonale nespravedlivého, tedy ne na břídlu v nespravedlnosti, který se dá přistihnout a objevit, že se dopouští něčeho nespravedlivého;¹⁰⁷ „neboť vrchol nespravedlnosti jest zdáti se spravedlivým a nebýti“¹⁰⁸ Člověk dokonale nespravedlivý je ten, který se široké veřejnosti jeví jako spravedlivý, ale ve skutečnosti spravedlivý není. Pravda je tak zcela na opačné straně a mínění veřejnosti o jeho spravedlnosti je opravdu jen pouhým míněním, nikoliv věděním. Takový dokonale nespravedlivý člověk si je schopný koupit i to nejcennější, co ve veřejném životě je, a to „pravdu“. Prostředky, kterými toho dosahuje, jsou peníze a psychické i fyzické násilí a v současné době k tomuto účelu snadno zneužitelná masmédiá, za jejichž pomoci je daleko snazší a efektivnější manipulovat veřejným míněním.

Opakem dokonale nespravedlivého je dokonale spravedlivý, který se však veřejnosti jeví, jako nespravedlivý. Jeho život se pak na první pohled zdá, jako frustrující a těžko snesitelný. Může tomu být ale i tak, že takový dokonale spravedlivý člověk je přes to, jak na něj hledí veřejnost, skutečně šťastný a spokojený. Jeho poznání ho takovým učinilo. V jeho duši vládne rozum.

Člověk dokonale nespravedlivý se dopouští bezpráví, vítězí v životě soukromém i veřejném a překonává tak svoje protivníky. Bohatne a s přibývajícím bohatstvím si může dovolovat čím dál větší množství peněz

¹⁰⁶NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.361

¹⁰⁷NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.361

¹⁰⁸PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s. 83, 361a

vynakládat na dobrodiní přátelům a dávat jim různé dary. Ti si ho za to váží a je mu tak tedy připraven lepší život než spravedlivému.¹⁰⁹

Tímto způsobem, že „ruka ruku myje“ je pak vytvořen celý rozbujelý systém, síť klientelistických vztahů napříč veřejným sektorem. Všichni účastníci, kteří ve vlastním ziskuchtivém zájmu participují na takovém systému, mají každý svůj díl viny na dekadenci hodnot, které na místo, aby byly ve veřejném prostoru prosazovány, jsou tímto způsobem vytlačovány. Mravní odkaz Platonova myšlení je zcela zastíněn a překryt v popředí stojícími zájmy, jejichž příčina tkví v neuměřenosti a nezdravé ctižádostivosti těch jednotlivců, kteří dohromady vytváří síť klientelistických vztahů a není jim zatěžko zbavovat se těch, kteří by jim chtěli jejich systém narušovat. Nástroje, kterými se nepohodlných jednotlivců zbavují, mohou mít různou podobu, např. zdiskreditování určitého člověka falešnými a vykonstruovanými obviněními apod.

Adeimantos, další z účastníků debaty, chce po Sokratovi, aby promluvil o spravedlnosti, čím prospívá sama sobě tomu, kdo ji má, a zrovna tak, čím škodí nespravedlnost.¹¹⁰ Sokrates navrhuje pozorovat spravedlnost tam, kde se jeví ve velkém měřítku, totiž v obci. „Není – li pak obec něco většího než jednotlivý člověk? Jest. Snad tedy bude v tom, co jest větší, více spravedlnosti a bude snáze ji poznati. Chcete - li tedy, budeme hledati nejprve u obcí, jaká asi věc je spravedlnost; potom ji budeme tímto způsobem pozorovati i u jednotlivce, pozorujícíe u jevu menšího podobnost s větším.“¹¹¹

Sokrates tak začne líčit vznik obce s jejími různými potřebami a rozděluje obyvatelstvo do tří stavů. Jeho předpokládaná dokonalá obec je moudrá, statečná, rozumná a spravedlivá. Jsou – li v obci tři druhy dobrosti, zbytek je spravedlnost. Tímto způsobem Sokrates nalézá v obci spravedlnost, že každý koná své dílo podle vlastní přirozenosti jemu nejzpůsobilejší a neodává se mnohodělnosti.¹¹²

Každý by měl podle této Platonovy myšlenky v životě dělat to, co ho nejvíce baví a naplňuje, protože je – li člověku činnost přirozená, je mu zároveň i vlastní a takovou činnost potom musí vykonávat rád. Nemůže pak nastat problém, že někdo nebude spokojen s tím, co dělá. Každý musí být nutně spokojený s tím,

¹⁰⁹NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.362

¹¹⁰NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.362

¹¹¹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.s.92, 369a

¹¹²NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.362

co dělá. Z toho pak má prospěch celá obec a vše funguje v souladu a harmonii. Problém této představy spočívá však zřejmě v tom, že by každý si musel být vědom své přirozenosti a uznat ji před sebou samým, jinými slovy, každý by musel znát, přinejmenším dobře, sám sebe. To je samozřejmě nemožné, protože lidé mají tendenci, a tím spíš v dnešní době, která na ně klade stále větší nároky, se přeceňovat. V takových duších, které se často přeceňují, vládne nad rozumem ctižádostivost. V Platonově dokonalé obci volba není na jednotlivci, ale spočívá v nastavení systému, který rozhoduje namísto jednotlivce, do které kasty bude vržen. Pro jednotlivce je to osud, kdo mu určí jeho prožití života. S osudem se příliš bojovat nemá, smíření, v Platonově kontextu rozumné duše je lepší volbou.

„Aby bylo možno podobně nalézt spravedlnost u jednotlivce, ukazuje se, že jednatel má ve své duši také tři složky, obdobné třem stavům v obci. Také v jednotlivci záleží spravedlnost v tom, že každá ze složek jeho duše koná své dílo: složka rozumová má vládnout, složka srditá má jí být nápomocna a stejně tak má konat svůj úkol také složka žádostivá, jsouc poslušna obou složek vyšších.“¹¹³ Tyto tři složky individuální lidské duše musejí být v souladu, tzn., že složka nejvyšší, rozumová, musí vládnout tak, aby se nemohla ani jedna z dalších dvou stát nejmocnější a působit tak negativně na daného jedince. Sokrates možná nepamatoval na nejlepší pojivo a tmel těchto tří složek, který dokáže sám o sobě působit na všechny složky dohromady i na každou jednotlivě velmi pozitivně, a to smysl pro humor. Smysl pro humor dodává člověku jakýsi potřebný pocit lehkosti a zdravější pohled na věc. Spravedlnost je vnitřní soulad tří složek lidské duše. Je to soulad v jeho soudech i jeho jednání. Nespravedlnost je jejich nesoulad, jejich vnitřní rozbroj, ve kterém povstává složka nižší proti složce vyšší, tedy proti rozumu. Humor může být dobrým nástrojem pro získávání důvěry veřejnosti a k prosazování ne příliš populárních politických rozhodnutí, která ale mohou být v dané situaci jediným správným řešením. Forma, jakou je informace podávána, je mnohdy důležitější než samotný obsah sdělení. Chcete-li říci lidem pravdu, musíte je rozesmát, jinak vás zabijí.

V *Ústavě* se ukazuje, že zbytněním srdnosti, neboli v případech, kdy ctižádostivost překročí zdravou míru, vzniká vypínavost a nevrlost. Naopak, v případech, kdy je ctižádostivost utlumena, že z ní nezbyvá nic než odevzdanost osudu, stává se člověk rozmařilým a změkčilým. Nejhorším případem pak pro

¹¹³NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.362

ctižádostivost je, když je podrobena žádostem. Důsledkem toho nemůže být nic jiného, než pochlebnictví a sprostota, tedy úplný úpadek vědomí sebe sama a ztráta vlastní cti a důstojnosti.¹¹⁴

Hlavním důvodem, pro který by se člověk měl chtít stát spravedlivým, je, že s přibývajícím spravedlností v lidské duši úměrně vzrůstá i míra příjemného žití života. V *Ústavě* v knize 9. je zkoumáno, kdo je nejšťastnější a naopak, která lidská povaha nejnešťastnější. Obdobně jako u obce je to i u jednotlivce. Nejlepší, nejšťastnější a nejspravedlivější je muž královský kralující sám nad sebou. Naopak nejnešťastnější je muž tyranský, který je ovládán žádostmi. Ukazuje se i nesprávnost tvrzení, že páchat bezpráví je člověku prospěšné.¹¹⁵ Bezpráví nemůže být prospěšné rozumnému člověku.

Nespravedlnost v člověku podporuje jeho zvířecí složku, která by měla, díky rozumu, zůstat po celý život skryta pod povrchem, hluboko v člověku a neprodat se přes rozum vně. Pokud by se jí snad někdy podařilo na okamžik proniknout ven, rozum by měl po takové lekci zpozornět a napříště tomu již vícekrát nedovolit. Spravedlnost tak může být poznáním rozumovým v součinnosti se zkušeností.

V 10. knize *Ústavy* se uvažuje o spravedlnosti tentokrát s ohledem na odměny, určené pro ctnost v tomto pozemském životě i v delším posmrtném životě lidské duše.¹¹⁶ Co čeká spravedlivého a nespravedlivé po smrti, to popisuje veliký závěrečný mythos, kterým se *Ústava* končí.¹¹⁷ Z historie známe, že byla celá řada mučedníků, kteří trpěli za pravdu, která byla často doceněna až o mnoho let později. Takové historické postavy svými činy a dílem získaly nesmrtelnost.

V *Zákonech* je pojetí spravedlnosti jiné: „spravedlivost vzniká z moudrosti a rozumnosti, jestliže se k nim přidruží ještě statečnost“¹¹⁸ Složka statečnosti vnáší do pojetí spravedlnosti podle *Ústavy*, moudrosti a rozumnosti, ještě další složku, statečnost. Ta vnáší k vědění výkonnost. Vědění pak může být rozvíjeno a se zdravou asertivitou i obhajováno, což je v praktickém životě neméně důležité

¹¹⁴NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.363

¹¹⁵NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.364

¹¹⁶PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.390, 612b

¹¹⁷NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.364

¹¹⁸PLATÓN. *Zákony*. Čtvrté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-214-1. s.15, 631 c

jako samo vědění. Důležité je ho umět i prosazovat a přesvědčovat o jeho správnosti. K tomu dopomáhá zdravá statečnost.

8. Alegorie o jeskyni

Platonova nejznámější alegorie obsažená v knize sedmé *Ústavy*, známá jako Podobenství o jeskyni, je geniálním vyjádřením důvodů smrti či jiných útrap všech středověkých mučedníků či novodobých obětí totalitních režimů.

Vezmeme-li si to, jak fungují totalitní režimy, to, že jsou založené zejména na masové propagandě, která šíří ideologická dogmata, můžeme díky Platonovu podobenství, pochopit daný problém. „A nyní, pokračoval jsem, představ si rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou tímto podobenstvím. Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu otevřen dlouhý vchod zšíří celé jeskyně“¹¹⁹

Těmito slovy začíná kniha sedmá *Ústavy*. Smysl tohoto podobenství spočívá v tom, že lidé, kteří žijí své životy v jeskyni přikovaní zády východu a čelem do stěny, přičemž jediné, co mohou vidět, jsou mihotající se stíny předmětů, které jsou za nimi, je právě v tom, co je realita. Pro tyto lidi, kteří celý život nevidí nic, než stíny věcí, jsou realitou stíny na stěně před nimi. Tyto stíny jsou jejich pravdou.

Ve skutečnosti je ale pravda za jejich zády, protože tam hoří oheň, který tak promítá stíny všech ostatních opravdových věcí na stěnu. „Vykročení z jeskyně se uskuteční tak, že jeden z vězňů je zbaven pout a musí se obrátit a pohlédnout přímo na samotné věci a oheň. Zajatce, zvyklého na svět stínů, tato neobvyklá podívaná vyleká a ohromí“.¹²⁰ Zajatec pokračuje dál k východu z jeskyně a poté ven na samotné denní světlo. Z počátku je oslněn paprsky slunce, poté se mu však postupně podaří pohlédnout do slunce samého. Spatří tak najednou pravdu, nevidí odrazy slunce ve vodě apod., ale vidí slunce samotné.

„Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich (vězni) vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo, a to takto. Jeden z nich jest vyproštěn z pout a přinucen náhle vstát a otočit šíji a jít a hledět vzhůru ke světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžitky v očích nebyl by schopen dívat se na ony předměty, jejichž stíny tenkrát viděl: co by asi řekl, kdyby mu někdo

¹¹⁹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.269, 514b

¹²⁰BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava: biografie*. Praha: Beta, 2007. Knihy, které otřásly světem. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 139

tvrdil, že tenkrát viděl jen přeludy, nyní však, že zří správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z přecházejících předmětů, odpovídat na otázku, co to je? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které jsou mu nyní ukazovány? Mnohem pravdivější.“¹²¹

Tak jako jednotlivce, který Platonovými slovy, „vystoupil z jeskyně“, vystupuje z nevědomosti v případě indoktrinace ideologií i celá většinová společnost po tom, co se změní společenské poměry a forma státního zřízení z totalitního, respektive absolutistického na státní zřízení demokratické či přesněji na státní zřízení, které je založeno na úctě k lidským právům a svobodám. Taková varianta není nebezpečná a je ku prospěchu společnosti, přestože změna v návycích myšlení lidí trvá dlouhou dobu a trvá několik desetiletí. Horší a nebezpečnější a daleko méně příznivá je situace jednotlivce žijícího pod nadvládou tyрана (totalitního režimu), který dokáže díky svým schopnostem „vystoupit z jeskyně“. Jeho nabyté poznání o pravdě se přiči všeobecně šířícímu a uznávanému názoru a přesvědčení o „pravdě“, která je v souladu se zájmem vládnoucího systému.

Vrchol poznání, neboli nejvyšší osvětlení je setkání se s ideou samotného dobra. Ať už je jím cokoliv. Síla této úžasné alegorie je nejspíš přímo úměrná její neurčitosti.¹²² Moje, v předchozím odstavci uvedená, aplikace metafory na persekvaného člověka totalitním režimem je nejspíše nepřesná. Jde o to, že problém je zcela obecný a v jeskyni jsme všichni, jen sankce jsou v některých typech společností únosnější, ale jsou tam vždy.

Věci, které můžeme vnímat smysly, se neustále mění. Jejich stálost je nejistá, protože vznikají a zanikají. Nelze tedy o nich s jistotou říci, že jsou, ale stejně tak nelze ani říci, že nejsou. Tyto věci Platon v Ústavě zařazuje doprostřed mezi věci, které jasně jsou a věci, které naprosto nejsou, protože jsou účastny obojího, jsoucnosti a nejsoucnosti.¹²³

Platon svým zpochybněním smyslové pravdy zavedl příčinu po poznání, např. krásná věc může být po některé stránce ošklivá, veliká se může zdát malou, lehká těžkou apod. Zkrátka při pojmenovávání věcí přídavnými jmény je potřeba

¹²¹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.270, 515d

¹²²BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava: biografie*. Praha: Beta, 2007. Knihy, které otřásly světem. ISBN 978-80-7306-304-7. s. 140

¹²³PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.230, 478e

znát širší souvislosti a kontext, abychom mohli o věci tvrdit, že je taková nebo jiná. Věci totiž nemusí být tak jasné a snadné, jak se na první pohled může zdát. Moderní pozitivní právo, zejména pak právo veřejné, tedy trestní a přestupkové je konstruováno, mimo jiných, na zásadě materiální pravdy, která stanoví státním orgánům, aby zjistily skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

Význačnou složkou Platonova myšlení je srovnání bytí se světlem, které je základem slavné alegorie, ve které je náš smyslový svět přirovnáván k životu v jakési jeskyni.¹²⁴ Člověk odkázaný pouze na smysly a smyslové poznání je uvězněn ve svém falešném světě vnímaném smysly. Vyjití z jeskyně na světlo pak zobrazuje poznání skutečné pravdy. Světlo v této alegorii představuje myšlení člověka, který se přestal spoléhat pouze na smysly a začal používat rozum. Poznání vyžaduje čas, který představuje to, že vězni, kterému se podaří vyprostit z pout, se nejprve nedaří pro samé oslnění sluncem vidět věci okolo sebe. Později ale světlu přivykne a zjistí, že věci, které najednou vidí, jsou mnohem skutečnější a pravdivější, než stíny na stěně jeskyně. Takový člověk má chuť vrátit se tam, odkud přišel a podělit se o své nabyté poznání s ostatními spoluvězni smyslového klamu. Ti mu ale nevěří a pokládají ho za blázna. V lepším případě jim je pouze pro smích dokud jeho oči znovu nepřivyknou tmě, v horším ho zabijí.

„Ona jeskyně, vykládá Platonův Sokrates toto podobenství, je náš viditelný svět; oheň v ní hořící je viditelné slunce a stíny na stěně jeskyně jsou věci vnímané smysly.“¹²⁵ Člověk, který se vydá nahoru k východu z jeskyně na denní světlo, představuje duši, která vzestoupí do pomyslné oblasti, kde svítí jiné světlo. Toto jiné světlo pak představuje ideu dobra. Ten, kdo vystoupil až tam, poznal skutečně příjemný život a nechce se více vracet zpět. Takového člověka již nezajímají všední lidské věci, ale jeho duše spěje vzhůru s touhou tam prodlévat. Když pak po tom, co se díval na věci božské, na pravdu a dobro, má sejít zpátky dolů, jeví se ostatním směšně a je terčem pravidelných posměšků. Jeho poznání se totiž přičí zažitým konvencím a společensky uznaným názorům a „pravdám“. Má-li takový člověk zápasit na soudech nebo někde jinde o stíny práva nebo o umělé obrazy, kterými jsou ty stíny vrhány a má-li se o ně přit s názory lidí, kteří samu

¹²⁴NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.19

¹²⁵NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.21

pravdu nikdy nespátřili, je to pro něj velmi vyčerpávající bitva s minimální šancí na úspěch.¹²⁶

Stejně, jako může duše vyjít ze tmy na světlo, může i sejít ze světla do tmy. Možnost zneužít poznání je možná. Takové duši pak náleží spíše politování než cokoliv jiného. Naopak duši, která vystoupila ze tmy na světlo, je třeba nazývat šťastnou.

Souvztažnost mezi mírou jsoucnosti a mírou poznání je základ Platonovy noetiky. O dokonalém poznání, užívá Platon zprvu obyčejně slova *epistémé*, neboli vědění, rozum, poznání nedokonalé je *doxa*, neboli zdání, mínění a úplné neznání je *agnoia*, neboli neznalost, nevědění.¹²⁷

Platon přirovnává poznávání k vidění. Vidění je složitější věc než slyšení nebo jiný druh smyslového vnímání, protože, kromě oka a předmětu, který má být viděn, je k němu třeba ještě světlo. Slunce, které je příčinou vidění, není samo viděním, ale může být viděno. Platon vyjadřuje sluncem, respektive světlem, které vrhá ideu dobra ve smyslovém světě. Předměty na které slunce svítí, jsou lépe viděny než předměty, které jsou před slunečním paprskem skryty ve tmě. Stejně tak jako dává slunce schopnost předmětům smyslového světa být viděn, tak stejně tak dává dobro předmětům duševního vidění jsoucnost a pravdu. Dobro je Platonovou nejvyšší hodnotou.¹²⁸

Dívá-li se někdo s dobrým úmyslem, spatřuje jsoucnost a pravdu. Je schopný objektivního poznání prostého různých předsudků apod. Tímto se v duši člověka projevuje rozum. Naopak, je-li to, co je poznáváno jednou osvětleno pravdou, ale napodruhé je zahaleno tmou, je to něco, co vzniká a zaniká a nabývá jen nejasného mínění a zdá se, že nemá rozumu.¹²⁹

Subjektivní poznání neboli výkon rozumu je odvislý od jasnosti pravdy a jsoucnosti, kterými je opatřen činitel objektivní, tedy poznávaný. Míra možného poznání záleží ve výkonnosti a způsobivosti toho, kdo poznává a také v tom, co je předmětem poznávání.

Platon o možnosti dokonalého poznání nepochyboval, jinak by nebyl objevil svět idejí. Šlo ale o to, jak se dokonalé poznání děje a uskutečňuje. Platon

¹²⁶NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.21

¹²⁷NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.57

¹²⁸NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8.s.58

¹²⁹NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.58

na tuto otázku měl několik odpovědí podle toho, která složka jeho genia se při nich více uplatňovala. Jestli jeho básnická obraznost nebo jeho filozofický důmysl.¹³⁰

9. Počátky logiky

Předmětem poznávání se v Platonově filozofii stalo samo myšlení. Myšlení bylo pod vlivem běžné praxe založené na zkušenosti. Tato zkušenost se stávala sama předmětem vědeckých úvah a vznikala teorie o její formální správnosti, protože praxe vytváří předpoklad určité správnosti. Chceme-li však se dobrat opravdové správnosti, musíme začít jakoby odnikud, kde není stanoven žádný předpoklad. Pojem logika Platon sám neznal, byl mu cizí. Logika se vyvíjela z jeho ontologie a noetiky. Na samém počátku stál Logos a logika vznikala, když se Platon zahleděl na způsob jeho vedení. Platonova dialektika byla také logikou.¹³¹

Platonova pozorování o zákonech myšlení jsou vždycky jen příležitostná. U Platona se nejeví snaha uvést je v nějakou soustavu. Z tohoto hlediska je za zakladatele logiky, jako soustavné nauky teprve Aristoteles. Na několika příkladech ukážeme, jak Platon spíše plnil, než vyslovoval zákony správného myšlení.¹³²

Dnešní logika není o správném myšlení, ale o vyplývání. Myšlení je psychologická kategorie a to nerespektoval ani Novotný. To, že spojoval Platon myšlení s logikou, svědčí právě o tom, že jde o první kroky. U Aristotela to již tak zcela není, tedy ve slovech ano, ale v systému nikoli.

Projevem Platonova úsilí o přesné myšlení byla snaha nahrazovat logicky určenými pojmy neurčité představy. Pojmy, jak je používáme dnes, neměly původ v logickém Platonově myšlení, ale v ontologické jsoucnosti v prvotním světě. Idea a jednotlivá věc, která je napodobeninou idey, mají stejná jména, která jim oběma patří a představuje tak jejich sounáležitost. Jméno do jisté míry odpovídá našemu

¹³⁰NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.59

¹³¹NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.129

¹³²NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.131-132

pojmu. Platonova idea je pro logiku pojmem a proto můžeme tohoto slova používat, když se díváme na způsoby Platonova myšlení.¹³³

V Platonových dialozích se vyskytuje a uplatňuje poznatek obsahu pojmu v mnoha příkladech výměrů, tyto výměry vypočítávají znaky pojmu. Příkladem může být definice včely v *Menonu 72 B n.* Sokrates ukazuje, že definice musí obsahovat pouze obecné znaky včely, nikoliv specifické znaky každé jednotlivé včely. V tom je obsažen požadavek logické analýzy. V rámci této analýzy jsou představy rozebírány na jednotlivé složky, znaky. Dále je zde obsažen také požadavek logické abstrakce, který vylučuje znaky, kterými se od sebe konkrétní jednotliviny odlišují. Ponechává pak pouze znaky společné, které se logickou syntézou spojují ve výměr.¹³⁴

V Platonově myšlení je poznatek rozsahu pojmu velmi významným činitelem, protože se uplatňuje u samého vzniku nauky o ideách a při jejím propracování. Základním úkolem definování je Platonovu Sokratovi srovnávat pojmy co do rozsahu a stanovit u nich poměr souřadnosti, nadřadnosti a podřadnosti. Správné je říci, že kulatost je kterýsi tvar, ale ne prostě, že kulatost je tvar, protože jsou i jiné tvary. Stejně tak soud, že spravedlnost je dobrost od soudu že, spravedlnost je kterási dobrost. Dobrost je pojmem nadřadným pojmu spravedlnost. Kromě spravedlnosti může být dobrem i něco jiného. Dále, že pojem bázeň je širším pojmem než stud, protože stud je část bázně. Stejně tak jako liché je užším pojmem k pojmu čísla, protože liché je část čísla.¹³⁵

Souřadné pojmy Platon sestavuje v polaritní dvojice, jako dobro – zlo, krásno – ošklivo, pravda – nepravda apod. Metafyzicky pojímaná a vykládaná neslučitelnost polaritních pojmů je základem pro jeden z důkazů nesmrtelnosti duše. Princip protikladu zní, že věc nemůže být sama sobě opakem ani u nás, ani v prvotním světě. Není možné, aby jeden subjekt měl o stejných věcech zároveň opačná mínění. Zákon protikladu Sokrates využívá proti Herakleitově nauce o neustálém toku všech věcí. Kdyby bylo vše v neustálém pohybu a nebylo v ničem stálosti, byla by každá výpověď, která by zněla, že se to má tak i ne tak, že se to

¹³³NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.132

¹³⁴NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.133

¹³⁵NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.134

děje tak i ne tak, správná.¹³⁶ Je to problém vyloučeného třetího a sporu. Kdo tahle pravidla nerespektuje, ztrácí komunikační schopnosti. To je sankce za nerespektování logických pravidel. Prostě s takovým člověkem se nedá rozumně mluvit.

10. Idea dobra

Platón měl na mysli samu ideu dobra, abstraktní vyjádření něčeho, co lze stejně tak dobře jako využít pro opravdové dobro, zneužít pro opravdové zlo, o kterém však bude panovat ve společnosti shoda, že je dobrem. Navíc Platón žil ve společnosti, která byla otrokářská, tedy pokoušet se hledat v této metafoře něco optikou současného pojetí doktríny základních lidských práv, by bylo něco, kam Platón určitě nesměřoval. Na druhou stranu lze snad říci, že dnešní pojetí dobra je vyjádřené právě v ochraně nabytých základních lidských práv, jakožto svobodou individua v právním smyslu. Je to ochrana před většinou, včetně státu. Tím se liší naše pojetí demokracie od řeckého. Dobro u Platóna je spíše spjato s ideou obce, tedy společností jako celkem. Platón by klidně obětoval individuum ve prospěch celku a neváhal by ani vteřinu. Občan u Řeků existuje pouze jako součást celku. Hledat tam individuální lidská práva je něco, co u Řeků opravdu nenajdeme.

„Všechno myšlení Platónovo bylo nerozlučně spjato s etickým hodnocením; proto našel v ideji dobra nejvyšší ideu, vyšší než samu jšoucnost, a spolu příčinu všeho světového řádu i všeho rozumového poznání“.¹³⁷ Platón hledal ideál ušlechtilého lidství, který spatřoval v moudrém člověku, jež se řídí rozumem, filozofu.

11. Filozof jako vládce

Podle Platóna tedy mají vládnout filozofové. Tím, kdo se může filozofem stát, se Platón v Ústavě zabývá velmi pečlivě. Filozof je jedinec, který je oproti davu ostatních schopen jako jediný vidět pravdu. Je to moudrý člověk, jehož spodnější části duše jsou podřízeny rozumu. Filozofie je pak prostředek k dosažení spravedlnosti, a tím i spravedlivé obce.¹³⁸ „Filozofové jsou lidé schopni chápat to, co je ustavičně v týchž vztazích neproměnné, a nefilozofové ti,

¹³⁶NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.135

¹³⁷PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. poznámky-129

¹³⁸STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 131

kteří toho nejsou schopni, nýbrž bez určitého směru se pohybují v oblasti množství a proměnlivosti“.¹³⁹

Platónův svět abstraktních jsoucen a idejí. Představa, že každá věc má svou ideu samu o sobě. Je rozdíl mezi ideou a ideálem. Idea u Platóna je v podstatě druh – obecnost. Ideál je vlastně nejlepší stav věcí. Ten se může s ideou shodovat, ale také nemusí. Idealista v současnosti není ideasta.

Z podstaty takové myšlenky není možné spatřit samotnou ideu. Idea je tak nerealizovatelná. Idea sama o sobě je utopií, utopií ke které se člověk snaží alespoň v tom dobrém slova smyslu přiblížit a čím víc se mu to daří a je blíže, tím spravedlivější a lepší může být jeho život. Filozofové jsou podle Platóna jedinými těmi, kdo jsou schopni opravdového poznání skutečného jsoucná a čisté pravdy, protože se oddali filozofii, mají výbornou paměť, snadno se učí nové věci a jsou vedeni touhou po vědění. Neméně důležité je i to, aby tyto nejlepší schopnosti byly v člověku brzy rozpoznány, a aby takový člověk vyrůstal ve vhodném prostředí, protože se může stát, že přes všechny nejlepší předpoklady, aby se člověk stal filozofem, se nakonec stane jeho opakem, proto je v *Ústavě* kladen tak velký důraz na výchovu. To se může stát, pokud je člověk s vynikajícími předpoklady pro filozofii vychováván ve, pro filozofii, špatném prostředí. Svoje vrozené schopnosti pak může používat v protikladu k dobru a spravedlnosti.

Platónova spravedlivá obec je možná jenom do té míry, pokud se bude shodovat politická moc s filozofií. Vládcí v takové obci musejí být králové a těmi se mají stát filozofové. Jedině pak je možné pomýšlet na spravedlnost kvůli sobě samé a ne na „spravedlnost“ jako prostředek pro dosažení něčeho jiného, zastřeného.

„Člověka dokonce napadne, zda shoda filozofie a politické moci není nejen nutnou, ale i dostačující podmínkou ke všeobecnému štěstí, tj. zda je vůbec ještě zapotřebí absolutní komunismus a rovnost pohlaví. Sókratova odpověď není nikterak překvapující. Jestliže spravedlnost dává nebo ponechává každému to, co je dobré pro jeho duši, a jestliže to, co je dobré pro duši, jsou ctnosti, pak z toho plyne, že nikdo, kdo nezná „ctnosti samy“ či obecněji ideje, neboli nikdo, kdo není filozofem, nemůže být skutečně spravedlivý“¹⁴⁰

¹³⁹PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.233, 484b

¹⁴⁰STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 131

Filozof u Platona znamená v podstatě odborník či vědec v současném smyslu.

12. Principy současného pozitivního práva

Jestliže je hlavním soudobým požadavkem na pozitivní právo, aby bylo tzv. spravedlivé, právní normy musí být v souladu se základními principy a hodnotami na kterých se společnost všeobecně shoduje, že jsou spravedlivé. V současném pozitivním právu vyjádřené principy jako je rovnost před zákonem, právo na spravedlivý proces, neškodit druhému, zjištění materiální pravdy a další, by mohly být vyjádřením ctností, které měl Platón na mysli.

Potom můžeme říci, že soudobá společnost je blíže k pravdě a spravedlnosti než jakákoliv jiná předcházející v historii. Teoreticky se podařilo pojmenovat to, co by mohlo být ideou dobra a spravedlnosti u Platóna, prakticky, tedy aplikovat to v praxi je ale daleko těžší. Tady současní teoretikové naráží pořád na stejné problémy, na jaké narážel i Platón.

Každého jednotlivého člověka nelze vychovat v takové maximální míře, že by Platonovy ctnosti, či současné společenské všeobecné hodnoty vyjádřené a obsažené v právních normách, byly všem vlastní a všichni by se jimi řídili. Platonova konstrukce spravedlivé obce založené na přísně oddělených třech společenských třídách, které ale nejsou uzavřené a je možné, aby jednotlivec postoupil z jedné do druhé a na absurdním komunismu žen i dětí ve třídě strážců, není cílem, který by měla společnost dosáhnout, aby byla co nejspravedlivější, ale je konstrukcí, která nám v průběhu jejího teoretického budování ukazuje všechny lidské nedostatky, nebo lépe řečeno, ukazuje nám pravou přirozenost člověka, která je mu vlastní. Člověk přirozeně věří tomu, co vnímá smysly, aniž by nad takovou „pravdou“ více uvažoval. Člověk je tedy tím Platonovým otrokem zajatým v jeskyni.

Na druhou stranu je to spíše otázka celkového nastavení systému, ve kterém lidé žijí. Není na lidech, aby si něčeho uvědomovali, ale aby systém sám svým nastavením tvaroval společnost. Lidé budou tedy v jeskyni pořád, ale mohou lépe vidět skutečné předměty, než jenom jejich stíny. To, jestli je uvidí, záleží na tom, jestli jim systém dovolí sedět čelem ke skutečným předmětům nebo ne. Pronikání významu principů současného práva do povědomí širší veřejnosti by mohlo být takovým formováním společnosti v pozitivním smyslu prostřednictvím systému.

13. Nemožnost realizace dokonalé obce

Dokonalá obec by mohla existovat pouze za předpokladu, že by v ní žili pouze filozofové, ti by ale brzy zemřeli hladu, protože by zde nebyla třída řemeslníků, která by se starala o uspokojování základních potřeb.

Platón dokázal ve 4 st. př. n. l. popsat lidské nedostatky, které ještě víc vynikají v dnešní době. Lidé jsou často ovládáni svými žádostmi na úkor rozumu. Ekonomické zájmy jsou stavěny nad ostatní, lidé žijí v blahobytu, dosáhli toho, o co se snažili, ale nikdo neoslavuje dosažení cíle, protože dosažený cíl není ona spravedlnost, ale uspokojování materiálních potřeb.

Neuměřenost a chtění stále více se podepisuje na nenávratném ničení životního prostředí. Nejspíš jsou na místě obavy, že tenhle „rozjetý vlak“ už nelze zastavit. Spravedlnost totiž dává nebo ponechává každému, co je dobré pro jeho duši, tím co je dobré pro duši, jsou ctnosti.¹⁴¹ Ctností rozumu je moudrost, ctností thymu je statečnost a ctností žádostivosti je uměřenost.¹⁴²

Spravedlivé pak je být v souladu s tou částí duše, která má převahu nad ostatními částmi. Pakliže je žádostivost, bez uměřenosti, vedoucí složkou, člověk je nespravedlivý. Bere si víc, než potřebuje, důsledkem toho je pak přesycení a překročení míry, do které má uspokojování pozitivní účinek.

Nadměrná spotřeba má zcela opačný, negativní efekt. Pokud na tomto místě omezím spravedlnost pouze na spodní část duše, na žádostivost a její ctnost, uměřenost, dalo by se snad říci, že Platónova myšlenka o spravedlivé duši spočívající v její uměřenosti, je myšlenkou, ze které se mohl ve druhé polovině 19. století zrodit sociální stát, který by, byl-li by člověk spravedlivý, mohl na principu solidarity fungovat dobře. Každý by měl pouze to, co by opravdu potřeboval. S jídlem však roste chuť a Platonova obec se s rostoucí chutí musí nutně zvětšovat, protože lidem nestačí uspokojovat základní potřeby uměřeně, ale lidé začnou potřebovat víc nadbytečného zboží a služeb, díky kterým si mohou dopřávat více pohodlí a pochutin.

Platon si uvědomoval nebezpečí zvětšující se obce, že pokud by byla příliš velkou, jako byly Athény toho času, není možné, aby byla dobře spravována.

¹⁴¹STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8.s. 131

¹⁴²PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1. s.405, poznámky - 25

Z toho plyne i dnešní požadavek na co největší míru decentralizace veřejné moci tak, aby se obce mohly spravovat samy v maximální možné míře.

Platonova představa o vládě králů, kterými budou filozofové, je nejlepším způsobem vlády. Jedině rozumný a moudrý vládce může nejlépe vědět, co je dobré pro obec. Nikdo to nemůže vědět lépe, protože jen filozof je schopen opravdového poznání.

Tato myšlenka je založena na předpokladu, že každý v obci koná své dílo podle svojí přirozenosti. Pokud si toto každý v obci uvědomí, bude možné uskutečnit vládu filozofů. Změna by musela spočívat právě v tom, že obce budou ochotny přijmout vládu filozofů a filozofové budou ochotni vládnout obcím.

V takovém případě by došlo k žádoucímu stavu, kdy politická moc a filozofie by splynuly. Je to sice velmi nepravděpodobné, ale ne nemožné. K tomu, aby toho bylo možné dosáhnout je nutný a zároveň dostačující správný druh přesvědčování. Množství nefilozofů je upřímné, bezelstné, a proto přesvědčitelné.¹⁴³ Důkazem toho by myslím mohlo být to, že množství nefilozofů je přesvědčitelné kde kým, kdo umí složité problémy zjednodušovat na jednoduchá a snadno pochopitelná řešení.

Množství nefilozofů tedy pořád zůstává snadno přesvědčitelné. Důkazem toho může být to, že se nám podařilo lid přesvědčit, že žijeme v demokracii. Otázkou je jak dlouho nám to vydrží.

Problém je ale v tom, že složité problémy nejde vysvětlovat jednoduše a hledat jednoduchá a rychlá řešení. Přestože by se tedy mohlo zdát, že když může efektivně přesvědčovat kdejaký populist a demagog, tím spíš by měl lidi dokázat přesvědčit moudrý a rozumný filozof, opak je pravdou.

Zde se ukazuje nepřekročitelná propast mezi filozofy schopné poznání a nefilozofy, kteří poznání schopni nejsou. Pokud by ale prostřední část duše nefilozofů, thymos, neboli touha po uznání, byla ctnostná, nebyli-li by nefilozofové tolik ješitní a byli by rádi přijali a nechali se vést věděním filozofů. Protože jim to ale nectnostná část duše, jejich ego, nedovolí, není možné, aby se vládci stávali filozofové.

Potom se vládci musejí nutně stávat ti, kdo přichází s jednoduchými řešeními a s ještě jednodušším pojmenováváním příčin problémů. Takovým totiž nefilozofové rozumí a nemají pak pocit, že nejsou příliš chytří. Takový pocit mají,

¹⁴³ STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 132

když poslouchají filozofy, a protože nejsou jejich duše ctnostné, nejsou si schopni přiznat, že nerozumí tomu, o čem se mluví. Raději tedy budou přijímat za své názory zjednodušené, kterým budou ale oni sami rozumět a budou se s nimi moci ztotožnit.

Podle Sokrata je pak ještě větší problém než přimět nefilozofy, aby se nechali vést filozofy, přimět filozofy, aby byli ochotni vládnout. Nefilozofové by museli filozofy donutit, aby vládli. Vzhledem k předsudkům jaké mají nefilozofové vůči filozofům však k takovému přesvědčování nedojde.

Docházíme tak k závěru, že spravedlivá obec je nemožná, protože filozofové nejsou ochotni vládnout. Filozofové nejsou ochotni vládnout, protože je ovládá touha po poznání jako jediné potřebné věci a jelikož vědí, že filozofie je nejpříjemnější a nejpožehnanější majetek. Na obec a její politický život tak pohlíží jako na život v jeskyni, takže obec lze ztotožnit s jeskyní.¹⁴⁴ Jak jsem již uvedl výše, jeskyně je systém, ve kterém lidé žijí, tedy obec a je otázkou nastavení systému, jaké lidi bude produkovat a utvářet tak společnost.

14. Nauka o ideách

Platon ve svém myšlení o nauce o ideách došel na samou hranici jazyka. Považoval své nejvyšší filozofické poznatky za nevyslovitelné. Jazyk má svoje limity, přesněji řečeno, možnosti vyjádřit slovy nebo obecněji jazykem, filozofické myšlenky, je od určité hranice nemožné. Nikdo nedokáže popsat co je to krása či dobro. Krása i dobro musejí být objevovány v konkrétních věcech těmi, kdo jsou schopni rozumového poznání.

„Všechna jednotlivá dobra tohoto smyslového světa našlo myšlení Platonovo jako odlesky a projevy jednoho dobra absolutního, idey dobra, kterou uvidělo nad soustavou světa idejí“¹⁴⁵ Idea dobra je něco, alespoň z pohledu mravního člověka, žádoucího. Je to nejvyšší jsoucno, které je předmětem poznání. Platonova filozofie založená na poznávání abstraktních jsoucen je cestou z běžné reality poznávané smyslovým vnímáním k poznání vyššímu, pravdivějšímu a krásnějšímu. Smyslové poznání je nedostatečné, není schopno dobrat se smyslu něčeho samotného. Smysly člověka klamou. Platon svou transcendencí ukázal

¹⁴⁴STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8. s. 134

¹⁴⁵NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.338

pohled na to, jak se člověk může dobrat poznání daleko hlubšího a komplikovanějšího a jednoduše řečeno prostě objektivnějšího.

Nalezení Platonovy ontologie je natolik významné, protože odlišuje poznání založené na pouhém mínění odvislém od běžné zkušenosti a dokonalém poznání. V běžném životě se veškeré mezilidské vztahy odvíjejí od mínění, málokdy je někdo schopen dojít opravdovému poznání například jiného člověka. Celý veřejný, ale i soukromý život je pak naplněn pouhými vzájemnými nedorozuměními. Jednak proto, že dobrání se opravdové pravdy vyžaduje velké úsilí, které lidé buď nejsou vůbec schopni vyvinout, anebo pokud jsou, často se z různých důvodů dobrat poznání o pravdě stejně nepodaří. Proto si člověk vytváří různá společenská pravidla, která sjednocují mínění a vytváří tak společensky přijatelný názor. Historie nám však dokazuje, a to dlouho po Platonově smrti, že vytvořená celospolečenská pravidla nemají častokrát s poznáním dobra a pravdy nic společného.

14.1 Materiální ohnisko Ústavy ČR jako vyjádření idey

V současnosti zakotvené materiální ohnisko Ústavy ČR, které zaručuje a garantuje nezměnitelnost demokratického státního zřízení, je takovým vyjádřením společenské shody na tom, že společnost má zájem na demokratickém státním zřízení a žádné jiné není přípustné. Ano, historické důvody jsou všem známé a z tohoto hlediska nelze pochybovat o správnosti článku 9 odst. 2 Ústavy.

Je však správné zakotvit tímto způsobem něco, co se jako demokracie sice navenek tváří, ve skutečnosti se však jedná o vládu jednoho či několika oligarchů vlastnících masmédiu a dostatečné množství finančních prostředků na to, aby si mohli kupovat veřejnou moc? Tyto prvky direktivního a autoritářského řízení si našly samy cestu k moci i v rámci demokratického právního státu. Jedna skutečnost je to, jak jsou právní normy koncipovány a druhá pak, jak jsou v praxi vykládány, dodržovány a zejména vynucovány.

Z pohledu Platonovy filozofie a našeho vědění o lidské přirozenosti, jsme zakotvením materiálního ohniska došli vědění o tom, jaké státní zřízení je pro nás nejméně nevhodné. Samé idey právního státu jsme však fakticky pořád vzdáleni.

Platonovo myšlení tíhlo k nalezení absolutního dobra. Potřebovala ho jeho nesmírná touha po ustálené úpravě lidského soužití a tím i po pevných směrnících

života jednotlivého člověka; není totiž pochyb o tom, že u Platona předcházelo zájem o společnost, o obec, před zájmem o jednotlivce.¹⁴⁶

Platonovo dobro je vrcholem jeho ideologie. Naše současné demokratické státní zřízení by tak mohlo být oním dobrem v tom nedokonalém smyslu, že si jsme dobře vědomi lidských slabostí a přirozenosti člověka. Platonovo dobro je pro nás nedosažitelné. Zakotvením materiálního ohniska Ústavy jsme potvrdili to, že jsme našli to nejlepší ze špatných zřízení a nechceme ho měnit, protože víme, že realizace lepšího nejsme schopni.

V případě, že bychom realizace lepšího schopni být mohli, například kdyby nám vládnul nějaký osvícený panovník, je riziko s tím spojené natolik veliké, že jej raději již vícekrát nechceme podstupovat.

Chtěl jsem se pokusit opatrně, v kontextu Platonovy ideje dobra, nahlédnout kriticky na materiální ohnisko Ústavy ČR. Jeho zakotvením jsme došli na samou hranici možností poznání s tím, že napříště nebude možné dále hledat ideu dobra, protože tím říkáme, že jsme ji již v jakési podobě našli.

„Poznání dobra je úkon rozumu; avšak protože je Platon přesvědčen, že nemůže být neshoda mezi rozumovým poznáním a mravním soudem i jednáním, je to poznání zároveň úkon ethický.“¹⁴⁷ Pokud by tomu bylo ve skutečnosti mezi lidmi tak, že rozumové poznání, mravní soud i jednání by nebyly nikdy ve vzájemném rozporu, rovnala by se morálka právu a nikdo by nedělal jinému, co by sám nechtěl, aby jiný dělal jemu. Platon byl přesvědčen o tom, že byl-li někdo schopen rozumového poznání, kterého dosáhl, nemohl jednat v rozporu s tímto dosaženým stupněm poznání. Dnes můžeme pozorovat, že tomu tak úplně nemusí být, protože jsou jistě lidé, kteří dosáhli určitého poznání a na místo, aby jednali morálně v souladu s tímto poznáním, jednají právě naopak a svého poznání zneužívají k opačným účelům, než k těm morálním.

Závěr

Platonova politická filozofie v *Ústavě* a v pozdějších *Zákonech*, založená na přísné paralele duše člověka a obce, ve které žije, je ne-li nejvýznamnějším, tak určitě jednou z nejvýznamnějších filozofií, která kdy byla na toto téma sepsána.

¹⁴⁶NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.338-339

¹⁴⁷NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8. s.339

Jedná se o díla, která stála u zrodu naší dnešní civilizace. Platonova konstrukce dokonalé utopické obce je výsledkem jeho celoživotních snah o to, aby lidé mohli v zájmu společnosti, tedy celku prožít sami ty nejlepší možné životy. Platon se zabýval otázkami lidské přirozenosti, tedy psychologií lidí a otázkami nastavení společenských systémů, ve kterých lidé žijí. Toto se prolíná *Ústavou* i *Zákony*. Přísná paralela mezi duší jednotlivce a obcí, na které je založeno Platonovo učení, je promyšleným a různé aspekty života jednotlivce i obce zohledňujícím dílem. V *Ústavě* ještě Platon dává přednost filozofům, coby spravedlivým a osvíceným vládcům před zákony obce. V *Zákonech*, jeho pozdějším díle, zřejmě po dalších zkušenostech, již dává přednost zákonům, jakožto někomu, kdo má být vládcem obce. Platonovi šlo v prvé řadě o dobro obce, proto také jeho konstrukce absolutně dokonalé komunistické obce, která je tak dokonalá, že není z důvodu lidské přirozenosti možná. Při čtení *Ústavy* čtenáře samy napadají důvody, proč by něco takového jako dokonalá obec nebylo možné a nepřímou tak ukazuje nedostatky společenských systémů i v jejich rámci žijících jednotlivců. Toho si byl Platon zřejmě sám vědom, a proto se v pozdějších *Zákonech* již více než k filozofu jako vládci přiklání k zákonům. Platon v *Ústavě* popisuje všechna další horší zřízení, která jsou sestupně seřazena až k tomu nejhoršímu, k tyranidě. Konkrétně to je timokracie, oligarchie, demokracie a již zmíněná tyranida. Nedostatky všech těchto zřízení jsou detailně rozebírány. Závěrem nutno říci, že Platonova filozofie je natolik významná, že její promyšlení má rozhodně cenu a inspirace řeckou zkušeností je jedinečná.

Seznam použité literatury:

PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.

PLATÓN. *Zákony*. Čtvrté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-214-1.

STRAUSS, Leo. *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-116-8.

VERNANT, Jean-Pierre, ed. *Řecký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2005. Člověk a jeho svět (Vyšehrad). ISBN 80-7021-731-6.

BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-055-6.

NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. V Praze: Jan Laichter, 1948. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, kn. 77.

NOVOTNÝ, František. *O Platonovi*. Vyd. 2. Praha: Nová Akropolis, 2014. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-72-8.

BLACKBURN, Simon. *Platónova Ústava: biografie*. Praha: Beta, 2007. Knihy, které otřásly světem. ISBN 978-80-7306-304-7.

MARX, Karl a Friedrich ENGELS. *Die deutsche Ideologie*:

NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Přeložil Miroslav PAVLÍK. Praha: Pražská imaginace, 1991. Pražská imaginace, sv. 179. ISBN 80-7110-051-X.

Wikipedie.org (pouze pro informace z jakých řeckých slov vznikla naše slova: aristokracie, timokracie, oligarchie, demokracie a tyranida).

Abstract:

This thesis deals with the two major Plato's political pieces of work, i.e. the Constitution and the Laws. Throughout the whole work there is the idea of justice and the search for the answer to the very question; what is justice. The work focuses primarily on municipality as a community of people and also on a human as a citizen. The municipality may have different forms of establishments, which are further discussed in detail. These establishments are aristocracy, the government of the best, timocracy as the government of the ambitious, oligarchy as the government of the rich, democracy as the rule of the majority and tyranny as the government of a tyrant. The aim of the thesis was to get a little closer to Plato's political philosophy. Furthermore, another goal was to try to apply this philosophy to the current political situation and cultural background. As a result of this thesis, it can be seen that today's man and society can draw on a unique experience from Plato's work and, from the ancient Greek culture, in general.